

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Wilhelm Rönqvist

Straffrättslig symbolagstiftning

- Ett straffrättspolitiskt under eller vidunder?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Per Ole Träskman

Straffrätt

Termin: VT12

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställning	6
1.2 Disposition	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsning	8
2 STRAFFRÄTTSLIG SYMBOLLAGSTIFTNING	10
2.1 Vissa grundläggande straffrättsliga, kriminologiska och rättsociologiska principer	10
2.2 Definitionsproblematik	15
2.3 Den straffrättsliga symbollagstiftningens konsekvenser	19
2.4 Delavslutning	22
2.4.1 Definition	22
2.4.2 Kategorisering	25
2.4.3 Straffrätten, effektiviteten och symbollagstiftningen	28
2.4.4 Exempel	31
2.4.5 Konsekvenser	35
3 STRAFFRÄTTSPOLITIKEN I BELYSNING	37
3.1 Straffrättspolitiska modeller	37
3.2 Delavslutning – Vart är vi på väg?	41
3.2.1 Kort om det allmänna rättsmedvetandet	44
4 ETT STRAFFRÄTTSPOLITISKT UNDER ELLER VIDUNDER?48	
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	55

Summary

Symbolic criminal legislation is hard to define. Despite that, it is obvious that the concept is inherently negative. To label a criminal act “symbolic”, is also a way of criticizing it. It is therefore important to be cautious while analyzing the concept. Symbolic legislation is not a mathematic formula, rather a suspicion of a phenomenon. Neither is symbolic legislation a question of “either-or”, rather a question of “more-less”. The matter should therefore be addressed in terms of “an act’s symbolic value”.

The most important part of the symbolic legislation analysis, is the act’s manifested purposes and (eventual) hidden purposes. The manifested purposes are the presented purposes. That is, the reason why the legislation was enacted and the expected effects and outcomes of the legislation. The hidden purposes are purposes that are not presented, because if they would, they would not be accepted. Hidden purposes are often embodied in political motives - politicians want to show that they are energetic and that something is being done about e.g. domestic violence.

In the analysis of an act’s symbolic value, the manifested purposes must face the hidden purposes. In case the hidden purposes are predominant, the act is to consider as one with high symbolic value. If the act has predominantly hidden purposes, it is also safe to say that another important part of symbolic criminal legislation is at hand: the deception. The act is deceptive if the hidden purposes are predominant since the manifested purpose then is not the primary purpose. In this way, politicians mislead the public by enacting acts and laws whose primary purposes are not the presented ones.

Symbolic criminal legislation can give various negative consequences. The most important one is that symbolic criminal legislation undermines the public’s trust for criminal law and the actors within that field.

It is also relevant to put symbolic criminal legislation in a wider, criminal politics and criminal law policy perspective. A useful tool for analyzing criminal law policy has been developed by Swedish Prof. Nils Jareborg: the defensive model (emphasizes legal security) and the offensive approach (emphasizes efficiency and crime fighting). Most authors, including myself, find that we are moving towards the offensive approach. That is partly explained by an increased politicization of criminal law and criminal law policy. The increased politicization of criminal law and criminal law policy is apparent when legislators e.g. make references to the “general will of the people” or similar arbitrary concepts (that, in many cases are based on a misperception of crime and punishment, often conveyed through the media.) But, it is also safe to say that symbolic criminal legislation contributes to an increased politicization of criminal law policy and thereby also to an offensive approach – the hidden purposes behind symbolic criminal legislation is, more than anything, political motives.

The fact that we are even discussing and dealing with symbolic criminal law is, in my view, a sign of an offensive approach to criminal law policy. We demand efficient, target achieving and dynamic laws – if the laws fail to meet these demands, we classify them as symbolic. The same demand is, as earlier mentioned, also prominent in the offensive approach. Hence, to have such demands and to place such burdens on the legislation is a sign of a society with an offensive criminal policy approach. Yet again, symbolic criminal law tells us something about the criminal law policy perspective.

Symbolic criminal legislation and the offensive approach to criminal law policy are many ways similar. Despite that, even to the offensive approach, symbolic criminal legislation must be regarded as something heinous. One important factor for the offensive approach is, as earlier stated, efficiency. Laws need to be efficient and target achieving. The biggest problem with symbolic criminal legislation is that it fails to be efficient, target achieving and does not meet the expected outcomes. Therefore, symbolic criminal legislation must be regarded as unacceptable even to the offensive approach.

Sammanfattning

Straffrättslig symbollagstiftning är ett svårdefinierat begrepp. En utgångspunkt är emellertid att begreppet har en inneboende negativ laddning. Att sätta etiketten symbollagstiftning på en strafflag innebär också att kritik riktas mot strafflagen. Ett viss mått av försiktighet måste därför iakttas vid symbollagstiftningsanalysen. Symbollagstiftning är inte en matematisk formel, snarare en misstanke om ett fenomen. Symbollagstiftning är heller inte en fråga om förhållandet ”antingen-eller”, snarare ”mer-mindre”. Det är därför lämpligare att tala om en lags symbolvärde.

Den viktigaste delen av symbollagstiftningsbedömningen, är den om lagens manifesta och (eventuella) dolda syften. De manifesta syftena är de presenterade syftena med lagstiftningen. I de manifesta syftena inbegrips anledningen till lagstiftningen och de åsyftade effekterna och följderna med lagstiftningen (t.ex. att minska brottsligheten). Lagens dolda syften är syften med lagstiftningen men som inte presenteras. Den främsta anledningen till att de inte presenteras är för att de då inte skulle godkännas. Dolda syften är främst politiska motiv, ofta att politiker vill visa sig handlingskraftiga och visa att något görs mot t.ex. våldsbrottslighet.

Vid bedömningen av en lags symbolvärde ska de manifesta syftena ställas mot de dolda. I de fall de dolda syftena väger över, kan vi tala om en lag med högt symbolvärde. Om en lag har övervägande dolda syften, är också en annan, för symbollagstiftningsanalysen viktig beståndsdel vid handen: vilseledandet. Vilseledandet är uppfyllt om de dolda syftena väger över, eftersom de manifesta syftena då inte är de primära - politiker vilseleder allmänheten genom att anta lagar vars primära syfte inte är att de presenterade.

Symbollagstiftning kan få många negativa konsekvenser. Den allra viktigaste torde vara att symbollagstiftning riskerar att undergräva allmänhetens förtroende till straffrätten och dess aktörer.

Det är också av vikt att sätta symbollagstiftning i ett större straff- och kriminalpolitiskt sammanhang. Analysen gör sig bäst utifrån de Jareborgska begreppen offensiv och defensiv straffrättspolitik. De flesta (om inte alla) straffrättslärda, inklusive mig själv, är överens om att vi rör oss i en offensiv straffrättspolitisk inriktning. Det kan delvis förklaras av en ökad politisering av straff- och kriminalpolitiken. Den ökade politiseringen av straffrätten tar sig bl.a. uttryck i hänvisningar till ett allmänt rättsmedvetande eller liknande godtyckliga begrepp (som i sin tur kan sägas vara grundade på felaktiga föreställningar om brott och straff, ofta förmedlade av media). Men den ökade politiseringen tar sig också uttryck i symbollagstiftning. Det kan nämligen också sägas att symbollagstiftning, i allra högsta grad, bidrar till en politisering av straff- och kriminalpolitiken och därigenom till dess offensi-

va inriktning - symbollagstiftningens dolda syften är ju i grund och botten politiska motiv.

Att vi ens talar om straffrättslig symbollagstiftning är, enligt mig, ytterligare ett tecken på att dagens straffrättsklimat har en offensiv inriktning. Kravet som ställs på strafflagar är genomgående att de ska ha en viss effektivitet, uppfylla vissa mål eller fylla viss funktion, vid äventyr av att annars betecknas som symbollagar. Samma krav är framträdande även i den offensiva inriktningen. Att vi ställer ett sådant krav på effektivitet och måloppfyllelse, är därför ett tecken på att vi befinner oss i ett offensivt straffrättsklimat. Straffrättslig symbollagstiftning säger på så sätt återigen något om det straffrättspolitiska klimatet.

Symbollagstiftning och offensiv straffrättspolitik kan således på många sätt sägas gå hand i hand. Trots det är det min bedömning att även enligt den offensiva inriktningen, symbollagstiftning måste betraktas som ett vidunder. Ett viktigt krav enligt den offensiva inriktningen är att strafflagstiftningen är effektiv och uppfyller sina mål, framförallt vad gäller brottsbekämpning. Det är just på denna punkt som symbollagstiftningen fallerar.

Förord

Då var det dags att lämna Lund. Den sista programpunkten, examensarbetet, är nu över. Att skriva examensarbete har på många sätt varit lustfyllt. Men också, på många sätt, mödosamt.

Ett tack förtjänar min handledare, prof. Per Ole Träskman, som givit mig goda tips och haft relevanta synpunkter på materialet. Ett stort tack riktas även till Mareike Persson, vars hjälp har varit ovärderlig när det tyska språket ibland har satt alltför stora käppar i hjulen.

Wilhelm Rönnqvist

Lund, 2012-05-18

1 Inledning

När jag i inledningsfasen av detta arbete skulle samla information, gick jag till infodisken i Juridicums bibliotek för att söka hjälp. Mitt mål var litteratur om symbollagstiftning och främst straffrättslig sådan. Olle, Juridicums mycket kunniga bibliotekarie, gav mig svaret att ”under mina 20 år här har jag aldrig hört det begreppet”. Ingen skugga faller över Olle. Tvärtom. Även om fenomenet har uppmärksammats, så är det inte i den nordiska litteraturen vida utrett. Denna avsaknad förbryllar mig fortfarande eftersom jag finner ämnet både intressant och viktigt för den moderna straffrätts- och kriminalpolitiska debatten. Att ifrågasätta verkliga motiv bakom straffrättslig lagstiftning och att sätta det i en större straffrättspolitisk kontext är en svår men viktig uppgift. Det bör också, enligt mitt förmenande, vara ett naturligt inslag i alla juristers vardag (i alla fall de med god smak att syssla med just straffrätt).

Denna uppsats är därför ett försök att fylla en liten, liten del av det tomrummet.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att analysera modern, svensk straffrättslig lagstiftning utifrån begreppet symbollagstiftning. Utgångspunkten är att försöka definiera och även identifiera straffrättslig symbollagstiftning. Vidare är målet att sätta diskussionen rörande symbollagstiftning i ett större perspektiv – det straffrättspolitiska. Målet är då också att kunna säga något om den kurs som svensk straffrättspolitik har.

De frågeställningar som kommer att vara vägledande för arbetet är:

- Vad karakteriserar straffrättslig symbollagstiftning?
- Vilka för- respektive nackdelar finns det med straffrättslig symbollagstiftning?
- Vad säger förekomsten/avsaknaden av straffrättslig symbollagstiftning om svensk straffrättspolitik och vilken kurs den då kan tänkas ha?

1.2 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre avsnitt. Avsnitten innehåller både deskriptiva inslag och egna reflektioner. De egna reflektionerna tar sig uttryck i s.k. delavslutningar. Delavslutningarna är de avsnitt då jag ger uttryck för mina tankar. De innehåller inte endast egna reflektioner utan även, i vissa fall, deskriptiva inslag. Det bör läsaren vara uppmärksam på.

Det första avsnittet (2) behandlar framförallt symbollagstiftning som begrepp och som fenomen. En stor del av avsnittet ägnas åt att försöka finna

en definition av begreppet. Avsnitt 2 inleds dock med en kort exposé över vissa grundläggande straffrättsliga, kriminologiska och rättssociologiska principer. Syftet med denna del är att ge läsaren en introduktion till ämnet och till vissa nödvändiga begrepp. I avsnitt 2 behandlar jag även eventuella konsekvenser med straffrättslig symbollagstiftning och försöker finna exempel på symbollagstiftning i den svenska strafflagstiftningen.

Det andra avsnittet (3) behandlar framförallt straffrättspolitiska teorier. I delavslutningen (3.2) tar jag upp frågan vilken straffrättspolitisk utveckling som ligger framför oss och jag frågar mig: Vart är vi på väg? Det är nämligen relevant att analysera det straffrättspolitiska klimatet innan vi kan gå vidare och säga något om symbollagstiftningens betydelse för det.

Det tredje och avslutande avsnittet (4) är den avslutande analysen. Jag ämnar då att ”knyta ihop säcken”. Avsnitt 4 kommer att sammanfoga de tidigare avsnitten och förhoppningsvis bringa klarhet till helheten. Ledstjärnan för avsnitt 4 är vilken inverkan eventuell symbollagstiftning har på det straffrättspolitiska klimatet.

1.3 Metod och material

Den metod jag har använt mig av skiljer sig lite från den traditionella, rättsdogmatiska metoden. Det är kanske också fullt naturligt eftersom denna uppsats skiljer sig från den traditionella, rättsvetenskapliga uppsatsen. För att finna svar på mina frågeställningar har jag främst studerat doktrin. I vissa delar, t.ex. vid analysen av vissa strafflagar, har även förarbeten studerats. Litteraturen som jag har använt är inte enbart juridisk. Ämnet symbollagstiftning aktualiserar nämligen andra områden, närbesläktade med det rättsvetenskapliga. Därför stöter läsaren på även andra influenser, främst rättssociologiska och kriminologiska. I viss litteratur görs åtskillnad mellan dessa perspektiv.¹ Jag har valt att inte göra en sådan åtskillnad. Den främsta anledningen är för att det inte går en tydlig linje mellan dessa ämnesområden och att en uppdelning därför skulle kunna vara förvirrande för läsaren. Det finns, enligt mig, inte heller något egenvärde i att särskilja dem. Uppsatsen kan således uppfattas som tvärvetenskaplig, och den uppfattningen finns delvis också stöd för. Utgångspunkten är dock att denna uppsats är ett examensarbete i juridik, inte i rättssociologi eller kriminologi.

Materialet som jag har använt mig av är som sagt huvudsakligen doktrin. Det finns dock inte mycket svensk eller nordisk doktrin som rör just symbolisk lagstiftning. Jag har därför varit tvungen att söka mig utanför Nordens gränser, främst då till tysk och amerikansk litteratur. Det finns därför anledning att säga något om den eventuella problematiken med att i detta sammanhang använda utländsk litteratur.

Vad gäller den tyska rätten, är den i flera aspekter både lik och olik den svenska. *Fairchild* beskriver de tyska strafflagarna som:

¹ Se t.ex. Elholm (2011)

...carefully integrated bodies of general principles arranged in a highly systematized manner and phrased in abstract language. This enabled lawyers and judges to liberally apply the principles of the law to assist in resolving particular cases. Previous court decisions are used not as sources of law, as in Common Law countries, but as guides by lower-court judges, and so they have an influence on legal norms.²

Tyskland är vidare en federal stat som ger delstater visst eget självbestämmande. Trots det är nästan all straffrätt föremål för federal reglering. Det tyska straffrättsliga systemet bär drag av både "Civil Law tradition" (från tiden Tyskland var ett kejsardöme) och "Common Law tradition" (som kom att influera tysk rätt i och med den amerikanska ockupationen efter Andra världskriget).³

Det amerikanska rättssystemet är skilt från det kontinentaleuropeiska. Det tar sig främst uttryck i ett federalt system som löper parallellt med ett delstatligt common law-system. Straffrätten är därför inte enhetlig eftersom det i viss mån finns en delstatlig självbestämmanderätt.⁴

Det svenska och det tyska straffrättssystemet uppvisar som sagt många likheter. De nordiska rättsfamiljerna anses även i de flesta sammanhang tillhöra den romansk-germanska rättsfamiljen.⁵ Det finns också en svensk tradition att använda och hänvisa till tysk, straffrättslig litteratur.⁶ Självklart finns även skillnader (där den kanske allra viktigaste torde vara det federala systemet). Jag anser dem dock inte vara så stora att det äventyrar relevansen i hänvisningen till den tyska litteraturen. I den mån det finns skillnader som är relevanta, kommenteras det löpande i texten.

Vad gäller det amerikanska systemet så finns uppenbara skillnader i både lagstiftning och rättstillämpning. Den främsta skillnaden i detta sammanhang är att den amerikanska litteraturen beskriver s.k. "symbolic policies" som inte är helt synonymt med vad jag kallar symbolisk lagstiftning. Syftet med att belysa det amerikanska systemet är för att visa på vilka symboliska effekter politiska åtgärder kan ha på straffrättens område.

1.4 Avgränsning

Att diskutera straffrättslig symbollagstiftning och straffrättspolitik utan att glida in på sidospår är sannerligen en konst. Närmast till hands ligger kanske rena straffrättsideologier. Uppsatsen kommer dock inte att ta sikte på straffets legitimitet, statens rätt att straffa eller liknande teman. Det innebär att straffrättsideologier inte nämnvärt kommer att behandlas inom ramen för denna uppsats.

² Fairchild (2000), s. 77.

³ Ibid.

⁴ Bogdan (2003), s. 128ff.

⁵ Bogdan (2003), s. 81.

⁶ Se härom flertalet publikationer från t.ex. Nils Jareborg och Claes Lernestedt.

Som tidigare nämnts, kommer uppsatsen att behandla områden som inte enbart är rent rättsvetenskapliga. Framförallt kan rättssociologiska och kriminologiska influenser skönjas. Det tåls emellertid att återigen understrykas, att uppsatsen gör anspråk på att presentera ett juridiskt perspektiv på symbollagstiftning och straffrättspolitik. Övriga influenser som jag har valt att ta med, har valts för att de framförallt hjälper till att förklara och förstärka det juridiska perspektivet.

Vidare är det också lätt att sammanblanda kriminalpolitik och straffrättspolitik. Kanske är det klokt att sammanblanda dessa begrepp ibland, kanske fyller det en funktion att ibland se dem som synonymer. Det är då viktigt att vara medveten om den skillnad som faktiskt finns mellan begreppen. Den här uppsatsen kommer att fokusera på straffrättspolitik. Det innebär dock inte att kriminalpolitik inte kommer att behandlas eller nämnas och det är t.o.m. det mest tongivande begreppet i vissa delar. Läsaren måste då vara medveten om den distinktion som finns mellan begreppen. Den distinktionen presenteras i avsnitt 3.

2 Straffrättslig symbol- lagstiftning

"Laws, like sausages, cease to inspire respect in proportion as we know how they are made"

John Godfrey Saxe⁷

I detta avsnitt ämnar jag att försöka finna en definition av symbollagstiftning, presentera exempel på symbollagstiftning och beskriva eventuella för- och/eller nackdelar med detta fenomen. För att kunna diskutera straffrättslig symbollagstiftning bör först vissa grundläggande begrepp läggas fram och diskuteras. Syftet är givetvis inte att ge en heltäckande bild av straffrätten utan endast att presentera vissa begrepp som är av vikt för förståelsen av den fortsatta framställningen.

2.1 Vissa grundläggande straffrättsliga, kriminologiska och rättssociologiska principer

Att kriminalisera en gärning är ett politiskt beslut. Kriminalisering är också ett uttryck för social kontroll genom straffhot. Vidare är straffet också repressivt. Det betyder att straffet generellt är något negativt och i princip saknar en reparativ funktion, det enda straffet ger upphov till är ytterligare personligt obehag och förluster. I detta sammanhang talas också gärna om kriminalisering som en sista utväg, i enlighet med *ultima ratio* principen; kriminalisering ska tillgripas som en sista utväg eftersom straffet är en relativt primitiv och kraftig samhällsreaktion.⁸ Att principen fungerar som en ledstjärna är en sak, huruvida den efterlevs är en helt annan:

Straffrätten är i många avseenden en tungrodd samhällelig regleringsmekanism med negativa biverkningar. På ett principiellt plan är det lätt att tala om straffrätten som en sista utväg (*ultima ratio*) som skall tillgripas endast när alla andra sätt har misslyckats. En blick i lagböckerna räcker för att övertyga oss om att vi i praktiken inte på långt när lever upp till denna princip.⁹

Kriminaliseringens främsta syfte är att förhindra vissa oönskade gärningar och påbjuda andra. Att vissa straffhot existerar, innebär således att de ska påverka människors handlande. Att som medborgare riskera att drabbas av straff ska vara ett skäl för att inte handla på ett sätt som antingen skadar någon annan eller samhället. På så vis är kriminaliseringen till för att avskräcka människor från visst beteende. Att ett straffhot är ineffektivt är en

⁷ Amerikansk poet (1816-1887).

⁸ Jareborg (2001), s. 45f.

⁹ Havansi & Koskinen (2002), s. 13.

annan sak och kan ha många förklaringar, bl.a. medborgarnas okunnighet, låg upptäcktsrisk och begränsade polisiära resurser. Att den s.k. straffhotsmetoden ändå kan sägas ha en viss funktion, torde istället bero på att avskräckningseffekten förstärks av att människor skulle avhålla sig från dessa gärningar, även om straffhotet ej funnits. Straffhotets existens kan vidare, i viss mån, sägas ha en moral- eller vanebildande inverkan på medborgarna. Denna får dock anses högst obestämbar och inte heller uppföras som ett huvudsyfte för kriminalisering. Om man vill ingjuta moral hos allmänheten finns bättre metoder.¹⁰ Det finns skäl att tro att kriminaliseringens effektivitet skulle öka, om mängden av kriminaliserat beteende reduceras och fokus istället läggs på andra former för social kontroll:

Effektiviteten påverkas bl.a. av i vilken mån en lagstiftning avviker från allmänhetens uppfattning om dess rimlighet; strafflagen är inte automatiskt morallbildande. Invänder man, att en vid användning av straffrättsliga sanktioner bidrar till att avdramatisera förövandet av brott och förhindra stigmatisering av brottslingar, förbises att stigmatiseringseffekter mindre beror på att brott har förövats än på vilken typ av brott det rör sig om.¹¹

Jag har nu presenterat tankar som ligger nära straffrättens preventiva effekter. Det finns anledning att titta lite närmare på det området och säga några ytterliga ord om straffrättslig prevention. Preventiva effekter kan delas in i två kategorier, *allmänpreventiva* och *individualpreventiva*. Allmänprevention syftar främst till att förebygga kriminaliserade handlingarna i allmänhet genom hot om straff som riktas mot hela befolkningen. Individualprevention riktar sig mot lagövertredaren och syftar till att förändra dennes beteende. Detta kan göras på tre olika sätt: individuell avskräckning, inkapacitering (oskadliggörande) och vård/behandling.¹² Här kommer två synsätt på prevention att presenteras, som i huvudsak liknar varandra: Jerzy Sarneckis och Nils Jareborgs/Josef Zilas.

Sarnecki delar in *allmänprevention* i två kategorier, den indirekta och direkta allmänpreventionen. Den indirekta allmänpreventionen antar att lagstiftningen kan ha en normbildande karaktär. Detta kan tänkas ske i två riktningar, dels att normer kodifieras till lagar och dels att lagar kan tänkas påverka normer. Det senare innebär alltså att kriminalisering av ett beteende kan leda till att attityder mot beteendet blir mer negativa och således mera sällsynta. Denna syn på strafflagstiftningen, att genom strafflagstiftning stärka normbildningen, är vanlig i de nordiska länderna – en förväntad normbildande effekt är ofta ett viktigt argument för lagstiftning. Ibland är det t.o.m. det enda syftet, t.ex. föräldrabalkens förbud mot barnaga. Allmänpreventionens direkta effekter bygger på antagandet att brottslingen eller det brottsliga beteendet är rationellt. Brottslingen förväntas bedöma situationen och förväntas begå brottet om utdelningen av den brottsliga handlingen blir

¹⁰ Jareborg (2001), s. 47. För en intressant infallsvinkel rörande mediet för kommunikationen av straffhot, se Jönsson (2011).

¹¹ Jareborg (2001), s. 55.

¹² Sarnecki (2009), s. 360.

större än handlingens negativa konsekvenser. Den viktigaste faktorn i den bedömningen är upptäcktsrisken. Det talas då om en avskräckande effekt.¹³ *Jareborg och Zila* delar in *allmänprevention* i tre kategorier:

- Omedelbar avskräckning: Varigenom grymma straff verkställs offentligt för att allmänheten ska känna avsky och skräck inför brottet. Den omedelbara avskräckningen är numera inte aktuell eftersom straffverkställighet i huvudsak inte längre sker offentligt.
- Medelbar avskräckning: Människors beteende påverkas inte av straffverkställigheten i sig, utan av lagens hot om straff samt medvetenhet om att straff kommer att ådömas om ett brott begås. Med allmänprevention genom avskräckning åsyftas numera endast medelbar avskräckning. Ett hot om straff ska verka som handlingsskäl för den som funderar på att begå ett brott. Hotet ska vara sådant att skälen mot att begå brott är starkare än skälen för att begå brott och att människor därmed förutsätts handla med viss rationalitet.
- Moralbildning: Genom att kriminalisera en gärning eller att genom dom visa gärningens förkastlighet kan normbildningen hos människor påverkas. Moralbildning kan antingen ske genom att förstärka redan förefintliga föreställningar eller genom att skapa nya föreställningar. *Jareborg och Zila* anser att strafflagstiftningen har en social och pedagogisk uppgift:

Strafflagstiftningen och dess tillämpning avses ha en pedagogisk uppgift och bidra till en socialiseringsprocess, byggd på människors önskan att ingå i en gemenskap med i grunden enhetliga värderingar. Man föreställer sig att en "internalisering" av straffsystemets normer nog sker mindre på grund av resonemang och medvetna ställningstaganden, än genom närmast omedveten vanebildning.¹⁴

Ett demokratiskt samhälle kan inte acceptera ett system där allmänprevention sker endast genom avskräckning. Det skulle nämligen göra alla medborgare till potentiella förbrytare och en statsmakt som endast skulle vara intresserad av deras underkastelse. Av den anledningen har på senare tid allmänprevention som moralbildning kommit att dominera. Trots det, är kriminalisering otänkbar utan ett allmänpreventivt och avskräckande syfte; kriminalisering innebär ett hot om straff och syftet skulle helt gå förlorat om inte hotet skulle kunna ha någon verkan. *Jareborg och Zila* framhåller dock att det emellertid inte är varje enskild kriminaliserings effektivitet som är det viktiga, utan att systemet som helhet uppvisar viss effektivitet. Det kan vara viktigt att i fråga om mycket förkastliga gärningar klargöra gärningens svårhet. Moralisk konsekvens har helt enkelt inget obetydligt värde.¹⁵

Effekterna av allmänprevention är svåra att studera och bestämma. Något entydigt svar för att kunna påverka genom rädsla finns inte. Särskilt svagt är stödet för att straffet måste vara mycket strängt för att avskräckningseffekten ska kunna uppnås. Däremot kan man utgå från att sådana effekter finns

¹³ Sarniecki (2009), s. 364.

¹⁴ *Jareborg & Zila* (2010), s. 74f.

¹⁵ *Jareborg & Zila* (2010), s. 75.

när det gäller tämligen laglydiga människor som är fria att fatta rationella beslut.¹⁶ Det finns också ett gott underlag för att påstå att effekterna av dramatiska straffskärpningar på sikt uteblir och att tendensen till minskning av kriminaliteten, som initialt förvisso kan visa sig, upphör.¹⁷

Med stöd av empirisk forskning och naturliga experiment kan sägas att existensen av ett straffsystem har påtagliga allmänpreventiva verkningar. Det är således inte på empiriska grunder irrationellt att ha ett straffsystem. Däremot tyder mycket på att den allmänna repressionsnivån är av liten betydelse. Undersökningar visar t.ex. att straffsatser högre än 3 års fängelse inte har någon nämnvärd allmänpreventiv verkan. Sannolikt är även en hög repressionsnivå kontraproduktiv – människor som begår allvarliga våldsbrott kan lära sig att använda våld av statsmaktens egen våldsutövning. Vidare har marginella ändringar av repressionsnivån inte några allmänpreventiva verkningar och politiska realistiska justeringar av straffskalor och praxis påverkar inte kriminalitetsnivån på ett märkbart sätt.¹⁸

Den individuella avskräckningen syftar, till skillnad från allmänpreventio- nen som riktar sig till den breda allmänheten, till att avskräcka de som redan begår brott från att återfalla i brottslighet. Genom att brottslingen har fått erfara vad straffet innebär förväntas han/hon i fortsättningen avhålla sig från brottsliga handlingar. Effekter av denna typ av åtgärder är också svåra att undersöka och fastställa, inte minst mot bakgrunden av det höga återfallet i brott efter de strängare påföljderna.¹⁹ De individualpreventiva tankegångarna har aldrig haft någon betydelse för legitimeringen av själva metoden att använda straffhot som styrmedel. Jareborg finner att det närmast vore bisart att hävda att kriminaliseringens syfte är att tillrättaföra den som begår brott. Det skulle å sin sida innebära att själva poängen med en kriminalisering är att skapa urvalskriterium för alltför långtgående ingripanden mot enskilda personer. Individualpreventiva syften har därför sin främsta betydelse på verkställighet- och påföljdsstadiet.²⁰

Det finns härom också anledning att belysa kriminaliseringens expressiva funktion. Denna funktion kallas ibland också för *symbolfunktion*.²¹ Med tanke på uppsatsens främsta tema, symbollagstiftning, är det relevant att dels säga något om straffrättens symbolfunktion och dels skilja den från straffrättslig symbollagstiftning. Den distinktionen görs i avsnitt 2.4.2.

Symbolfunktionen innebär att statsmakten har möjlighet att via kriminalise- ring utpeka en gärning som socialt förkastlig. På så sätt kan statsmakten tala om för medborgarna att en viss gärning inte är samhällsligt accepterad. Symbolfunktionen kan sägas vara en reflexverkan av att man överhuvudta- get ställer etiska krav på statens användande av straffhotsmetoden. Symbol-

¹⁶ Samecki (2009), s. 365.

¹⁷ Mathiesen (2005), s. 69.

¹⁸ Jareborg & Zila (2010), s. 78.

¹⁹ Samecki (2009), s. 400.

²⁰ Jareborg (2001), s. 49.

²¹ Jareborg (2001), s. 48.

funktion kan heller inte allena vara en anledning för att motivera kriminaliseringsmöjligheten.²²

På temat kriminaliseringens expressiva funktion, kan det också vara av vikt att säga något om vad *Jareborg och Zila* kallar *expressiv allmänprevention*. Det är en position som blir allt vanligare och som syftar till att försöka kommunicera, övertyga, ge uttryck för värderingar, göra markeringar, visa att man menar allvar och dylikt. Jareborg och Zila poängterar att denna position inte har något med allmänprevention att göra, fränsett att man genom denna hållning önskar påverka allmänheten genom att understryka en förhållningsregels betydelse. Jareborg och Zila beskriver detta som ett upplevt behov av normbekräftelse. Positionen är immun mot kritik på empiriska grunder. Så snart kriminaliteten på ett område ökar, kan det anses angeläget att göra en markering. Skulle kriminaliteten minska behöver dock inte något göras. Expressiv allmänprevention kan då fungera som ett stöd för en ökad repression, utan att någon saklig motivering egentligen behövs. Den enda begränsningen är egentligen att bestraffningen måste uppfattas som rättvis av folket eftersom denna position kräver att respekten för lagstiftningen bibehålls.²³

Det är även relevant att redogöra för sociologen *Durkheims* förståelse av brott och straff. Den kan också sägas vara en föregångare till dagens syn på symbolfunktion. Durkheim ansåg att brott och straff är en oskiljaktig del av frågan om solidaritet och samhällets sammanhållning.²⁴ Durkheim såg lagen som sprungen ur och ett uttryck för samhällets moral; solidaritet är endast ett moraliskt fenomen medan lagen är ett yttre index som symboliserar det. Vidare fyller brott och straff, enligt Durkheim, dels en funktion av att skapa moralisk sammanhållning, straffet bekräftar och förstärker kollektiva uppfattningar och social solidaritet. Brott fyller dock ytterligare en funktion: brottet kan ge upphov till en social förändringsprocess och brottslingen kan i vissa fall också anses vara bärare av framtidens moral.²⁵

Avslutningsvis är det på sin plats att också säga något om den straffrättspolitiska rollen. Den straffpolitiska uppgiften är att försöka förena krav på effektivitet, rättvisa och respekt för mänskliga rättigheter. Den straffrättspolitiskt viktigaste frågan är därför att finna en godtagbar kompromiss mellan kravet på effektivitet och kravet på rättssäkerhet.²⁶ För en utförligare redogörelse om effektivitet i samband med straffrättspolitik och symbollagstiftning hänvisas till avsnitten 2.4.3, 3 och 4.

²² Jareborg (1995a), s. 325f.

²³ Jareborg & Zila (2010), s. 80.

²⁴ Lindgren (1998), s. 20.

²⁵ Durkheim (1983), s. 3ff.

²⁶ Jareborg (2001), s. 20.

2.2 Definitionsproblematik

Att definiera symbollagstiftning är inte helt enkelt. Det är därför av vikt att presentera ett flertal olika hållningar. I delavslutningen har jag valt att ge min egen definition, en definition som kommer följa med arbetet igenom.

Jareborg definierar symbollagstiftning som:

...lagstiftning som utger sig för att främja effektiviteten, men som i verkligheten inte duger till mer än att bidra till att lugna en oroad allmänhet, att få folk att tro att något effektivt görs mot brottsligheten, att statsmakten är handlingskraftig osv.²⁷

Abrahamssons definition är inne på samma linje. Symbollagstiftning är, enligt Abrahamsson, lagstiftning som förväntas få liten eller ingen praktisk betydelse för rättslivet men som av något annat skäl ändå anses nödvändig att genomföra. Abrahamsson menar att denna typ av lagstiftning har blivit vanligare och att Justitiedepartementet traditionellt strävat efter att motverka denna typ av lagstiftning men inte alltid lyckats ”hålla rent framför egen dörr”.²⁸

Elholm använder tre olika perspektiv för att analysera symbollagstiftning: det språkliga, det rättssociologiska och det juridiska perspektivet. Här kommer det juridiska perspektivet främst att fokuseras på. Den juridiska definitionen av symbollagstiftning kan sammanfattas i tre punkter:

- Förslag vars primära syfte är att signalera en bestämd hållning.
- Som föreslås utan reellt intresse för verkningarna, och
- Ofta utan intresse för problemets reella omfång.²⁹

Elholm anser att själva begreppet symbollagstiftning i sig inbegriper skönsmässiga och subjektiva element. Vidare finner han det lämpligt att dela in symbollagstiftning i tre kategorier:

- 1) Den första kategorin avser den tydligaste formen av symbollagstiftning, att ge en brottsform ett nytt namn.
- 2) Den andra kategorin innefattar de fall då straff höjs trots att det bevisligen inte har någon effekt på brottsligheten.
- 3) Den tredje och sista kategorin är också den mest svåridentifierade, de s.k. ”proportionalitetsfallen”. Det rör sig främst om tre typer av lagförslag: (1) för att straffen bättre ska avspegla kränkningen av offret, (2) för att modernisera strafframarna så att de svarar mot nutidens rättsuppfattning och (3) för att ge straffens stränghet rätt proportionalitet.³⁰

Voß delar, som *Elholm*, in symbollagstiftning i olika kategorier och klasser.

²⁷ Jareborg (2001) s. 69.

²⁸ Abrahamsson (2003), s. 10.

²⁹ Elholm (2011), s. 171.

³⁰ Elholm (2011), s. 173.

- Lagstiftningsmässiga värdeuttryck eller kommunikation av värden genom lagstiftning. Som exempel anför Voß abort och då kvinnans moraliska rätt att bestämma över sin avkomma å ena sidan och värnandet av dödandeförbudet å andra sidan.
- Lagstiftning med moralisk appelleringskaraktär eller de fall då lagstiftaren fungerar uppfostrande. Exempelvis miljöstraffrätt med målet att människor, genom koncisa förbud (i detta fall strafflagen), ska få kännedom/lära sig om ekologisk känslighet. Det innebär att man genom lagstiftning skapar medvetenhet för t.ex. miljön.
- Lagstiftarens ersättningsreaktioner, alibilagstiftning eller krislagstiftning. Exempelvis terroristbekämpningslagar i avsikt att lugna och minska offentlighetens rädsla och upprördhet.
- Kompromisslagstiftning. Det fall då lagstiftaren har varit tvungen att agera mot ett visst problem. Lagstiftaren (politikerna) har dock inte kunnat komma överens och därför har lagstiftningen tagit formen av generalklausuler. Det innebär också att lagstiftningen inte får den verkan som åsyftats, den kan helt enkelt inte rätta till de problem som aktualiserat lagstiftningen.³¹

Hassemer konstaterar att för att kunna säga något om symbolisk straffrätt så måste man komma överens om innebörden av ”symbolisk” och därigenom sträva efter att finna en korrekt innebörd av begreppet. Enligt *Hassemer* har tidigare försök misslyckats med att finna en precis och hållbar betydelse av begreppet. Det finns dock sedan tidigare en enighet om den allmänna inriktningen; begreppet ”symbolisk” beskriver i stort motsatsförhållanden som ”manifesterad och latent”, ”verklighet och skenbarhet”, ”egentlig avsikt och vad som realiserats”. Begreppet återkopplar alltid till strafflagstiftningens reella följder och i detta sammanhang associeras symbolisk med ett vilseledande.³²

Hassemer finner att det finns fyra förutsättningar som måste beaktas vid försök att definiera begreppet:

1. Begreppet symbolisk straffrätt är begripligt endast vid en helhetssyn på straffrätten. Den som ser på straffrätten endast utifrån enskilda, konkreta rättsfall, kan inte förstå den egentliga vitsen med symbolisk straffrätt: skillnaden mellan manifesta och latent effekter.
2. Begreppet symbolisk straffrätt bör inte baseras på avsikter eller insikter hos lagstiftaren. Dessa funktioner är nämligen förknippade med vissa tillämpningsproblem. Mestadels tiger nämligen lagstiftaren om sina avsikter, ofta är de dolda och genomgående är lagstiftaren inte ens själv säker på sina intentioner. Det är därför, när man ska finna en lämplig definition, lämpligare att underbygga detta objektivet. Utfall ska alltså studeras, inte ändamål.

³¹ Voß (1989), s. 25ff. Även *Hassemer* använder sig av dessa kategorier.

³² *Hassemer* (1989), s. 555.

3. Begreppet symbolisk straffrätt kan trots allt endast vara ett jämförande begrepp. Det symboliska i lagstiftning är inte en fråga om ”antingen-eller” utan om ”mer eller mindre”.
4. Begreppet symbolisk straffrätt är heller inte sådant att det omöjliggör eller ”säger upp” lagar eller lagars tillämpning. Endast det faktum att en lag är effektiv, innebär inte att den inte är symbolisk. Vid vilken tidpunkt symboliska och instrumentella straffrättsliga beståndsdelar blandas, kan vara svårt att bestämma.. Denna tidpunkt måste dock gå att bestämma, eftersom symbolisk straffrätt inte är någon ofarlig analys, snarare en ”normativ-militant” beteckning – det innebär ju inte endast en beskrivning utan även en inbyggd kritik.³³

Hassemer anför att det inte är lätt att isolera varje egenskap av den symboliska straffrätten och exakt bestämma dem. Att det överhuvudtaget handlar om ett motsatsförhållande (manifesterat – latent eller effektivitet – prestige) räcker inte att konstatera eftersom dessa motsatsförhållanden är kännetecken för all modern straffrätt. Motsatsförhållandet måste därför kvalitetsgranskas ytterligare för att det ska kunna påstås att symbolisk straffrätt är ett skamligt eller farligt fenomen. Denna kvalitetsgranskning – och härom är alla tidigare försök till konkretisering av symbolisk lagstiftning överens – spelar ut det skenbara mot det verkliga, syftar till grunden i vilseledandet och på den hycklande föreställningen om rättslig effektivitet och instrumentell verkan. Denna kvalitetssäkring innebär att med hänsyn tagen till tidigare nämnda förutsättningar, förstås att det inte är lagstiftarens motiv och avsikter som spelar roll. Istället ska fokus ligga på en norms objektiva kvalitet och man måste i sammanhanget vara medveten om att symbolisk lagstiftning är ett stegrande begrepp som betecknar ”mer eller mindre” - inte ”antingen-eller”.³⁴

”Symbolisk” ur ett kritiskt perspektiv, är en straffrättsnorm vars latent funktioner överväger de manifesta. De latent funktionerna är olika och av varierande slag. De överlappar delvis varandra, är vida omskrivna i litteraturen och kan både syfta till att lugna och tillfredsställa folket samt demonstrera en stark stat. Förväntan på en norms effekt måste mätas av kvalitet och kvantitet hos de objektiva omständigheterna (de omständigheter som står till förfogande för normens förverkligande). En övervikt av de latent funktionerna, som ofta betecknats vilseledande eller som föreställningar, innebär att regleringens mål, som anges av normen, inte är de väntade. Målen eller syftena är andra än de faktiskt väntade. Man får då helt enkelt inte lita på normen så som den uppträder och som den kan läsas. Slutligen handlar det inte bara om rättstillämpningen vid precisering av ”symbolisk”. Ofta handlar det istället om normens formulering och kungörelse. Detta eftersom vissa normer knappast kan förväntas användas.³⁵

Hassemer försöker vidare, i en senare publikation, ge en samlad bild av vad som menas med symbolisk straffrätt. Det är straffrätt som:

³³ Hassemer (1989), s. 555f.

³⁴ Hassemer (1989), s. 556.

³⁵ Ibid.

- Oreflekterat utvidgar sina kompetensområden inom aktuella, stora problem.
- Överskattar vad som empiriskt kan åstadkommas (antingen strategiskt, oaktsamt eller omedvetet).
- Tar på sig uppgifter som den inte klarar av.
- Inte lägger möda vid stora problem vilket medför att de stora problemen inte blir (tillräckligt) bearbetade.
- Skapar problem för genomförande, som inte endast medför reducerat, utan även selektivt genomförande av straffrättsnormer.
- Inte desto mindre ger vinning för straffrättslagstiftaren: närvaro, skyndsamhet och visar på en förmåga att agera.³⁶

Eftersom Hassemers fokus ligger på *latenta* och *manifesta funktioner* finns det anledning att uppehålla sig vid dessa begrepp en stund. Begreppen är framförallt omskrivna i den rättssociologiska litteraturen.

Aubert beskriver manifesta funktioner som en följd som är förutsebar och officiellt godtagen av det och dem som upprätthåller straffsystemet. De latenta funktionerna är sådana verkningar som i liten grad varit förutsedda och då heller inte godtagna i de officiella dokumenten.³⁷

Mathiesen utgår från att straffrätten har icke-åsyftade verkningar. De icke-åsyftade verkningarna är sådana att de bidrar till att det fenomen som har en viss verkan upprätthålls och fortsätter existera. Sådana icke-åsyftade verkningar av straffrätten kallas för latenta funktioner. Om istället den inverkan som medverkar till att t.ex. fängelsestraffet består, är åsyftad, talar man om manifesta funktioner.³⁸

Den amerikanska litteraturen har en lite annan infallsvinkel och benämner också fenomenet symbolisk lagstiftning aningen annorlunda; det talas istället om ”symbolic politics”, ”symbolic policies” eller ”symbolic actions”.³⁹ Trots den lite annorlunda begreppsapparaten så finns viss relevant kunskap och inspiration att hämta.

Edelman beskriver ”symbolic policies” som lagar antagna av en regering för att lugna en allmän oro utan att direkt, formellt eller substantiellt lösa eller ens adressera problemet.⁴⁰ *Marion & Oliver* anser att politiker kan använda ”symbolic policies” för att förmedla värden, attityder och känslor utan egentlig substans. Kriminalitet används av politiker som ett verktyg för att nå ut till folket och för att därigenom öka sin popularitet.⁴¹ *Edelman* var den första (amerikan) som angrep ”symbolic policies” och beskrev då skillnaden

³⁶ Hassemer (2001), s. 1004.

³⁷ *Aubert* (1954), s. 9f. Här om uppfattar jag *Aubert* som att han menar lagstiftningsdokument.

³⁸ *Mathiesen* (2005), s. 69f.

³⁹ Se här om t.ex. *Marion & Oliver* (2010) och *Gusfield* (1986).

⁴⁰ *Marion & Oliver* (2010), s. 480. Även *Marion & Oliver* är av den uppfattningen, se *Marion & Olver* (2008), s. 400.

⁴¹ *Marion & Oliver* (2006), s. 453.

mellan instrumentella, materiella och symboliska policys.⁴² Materiella och instrumentella policys beskrivs av *Gusfield* som policys som påverkar beteenden genom en direkt påverkan på människors handlingar.⁴³ Gusfield studerade även "symbolic policies" i samband med den amerikanska nykterhetsrörelsen och debatten rörande spritförbudet. Gusfield fann att spritförbudet tillfredställde den protestantiska medelklassen eftersom det bekräftade vad de uppfattade som en överlägsen status och makt över invandrarkulturer. I slutändan tillämpades aldrig alkohollagarna och hade därför ingen verklig inverkan på människors beteende.⁴⁴

Stolz har bl.a. studerat det amerikanska dödsstraffet och funnit att "symbolic policies" har fem funktioner:

1. Den lugnande och hotande funktionen. Straffrättsliga lagstiftningsåtgärder kommunicerar att något görs för att "lösa" ett problem och signalerar samtidigt ett hot till en potentiell lagförbrytare.
2. Den utbildande funktionen. "Symbolic policies" har funktionen att utbilda och upplysa allmänheten om ett viktigt problemområde.
3. Den förenklande funktionen. "Symbolic policies" har funktionen att förenkla komplexa problem så att de framstår som begripliga för alla. Det görs genom bl.a. förenklingar och stereotyper.
4. Den moralbildande funktionen. Straffrättslig lagstiftning sätter gränser mellan vad som är ett acceptabelt beteende och vad som inte är det. Samtidigt bildas då också en linje mellan lagförbytaren och den laglydiga. Lagstiftningen försäkrar på så sätt den laglydiga i att dennes beteende är det rätta, medan ett hot kommuniceras till lagförbrytaren att dennes beteende är oacceptabelt.
5. Modellfunktionen. "Symbolic policies" kan vidare fungera som förebilder för delstater. Om kongressen antar en "symbolic policy", kan det sända en signal till delstaterna om behovet av den typen av lag.⁴⁵

2.3 Den straffrättsliga symbol-lagstiftningens konsekvenser

Efter att ha studerat ett antal försök att definiera symbolisk straffrätt, kommer detta avsnitt att fokusera på konsekvenser av symbolisk straffrätt. Utgångspunkten hos de refererade författarna är, med undantag för de amerikanska, att symbolisk lagstiftning är ett negativt laddat begrepp.

Jareborg konstaterar att en lagstiftning är symbolisk om dess funktion är något annat än vad som öppet tillskrivs. Han finner att den nutida straffrätten i många stycken är symbolisk då den framställs som tillkommen att fungera brottspreventivt, när dess egentliga syfte är att lugna en oroad allmänhet, visa handlingskraftighet osv. Det mest påtagliga faktiska resultatet är

⁴² Marion & Oliver (2010), s. 479 och Stolz (1983).

⁴³ Gusfield (1967), s. 176.

⁴⁴ Se härom Gusfield (1986).

⁴⁵ Stolz (2007), s. 163ff.

enligt Jareborg istället ökat mänskligt lidande och att skattebetalarna får betala dyrt för meningslös verksamhet.⁴⁶

Victor kopplar den symboliska lagstiftningen till vad han kallar den s.k. lagstiftningsuppgiften. Lagstiftningsuppgiften har gått från en fråga om hur straffsystemet ska anpassas till förändrade omvärldsförhållanden till hur man genom lagstiftning ska kunna tillgodose olika opinionstryck. När då debatten rör t.ex. våldsbrott, narkotika eller ungdomsbrott, känner politiker ett starkt behov av att lugna opinionen och visa handlingskraft. Istället för att prioritera det som kräver ekonomiska resurser (och även i avsaknad av ekonomiska resurser) tas då istället den billiga utvägen: att ändra lagstiftningen. På samma vis finner *Victor* att man hanterar olika lobbyister.⁴⁷ Om följderna av denna utveckling:

Följden har blivit en rad straffbestämmelser eller ändringar i sådana som inte motsvarar några egentliga praktiska behov. Vad det är fråga om är symbollagstiftning vars syfte inte är omsorg om straffsystemet utan att tillgodose politiska behov. Det kan kanske uppfattas som naturligt att jurister och andra experter får en mer undanskymd roll i ett sådant sammanhang. Deras funktion inskränks till den mer tekniska uppgiften att undvika att lagstiftningen får direkt negativa konsekvenser.⁴⁸

*Elholm*s undersökning av förekomsten av symbollagar i dansk straffrätt visar att det finns ett klart samband mellan mediernas bruk av ordet symbollagstiftning och den moderna kriminalpolitiken. Likaså sammanfaller användningen av symbollagstiftning med den moderna kriminalpolitiken. *Elholm* analyserar vidare fördelar respektive nackdelar med symbollagstiftning. Han finner följande fördelar, sett från politikernas synvinkel:

- För det första kan experter kopplas bort från lagstiftningsprocessen. Experter behövs inte för att uttala sig om vilka signaler som man önskar sända, det kan istället grundas på intuition och känsla.
- För det andra kan lagstiftningsprocessen skyndas på. Det behövs inga långa utredningar etc. Det är nödvändigt att agera skyndsamt i det nya kriminalpolitiska klimatet. Det ska ageras skyndsamt för att visa handlingskraft och för att få största möjliga symboleffekt.
- För det tredje får symbollagstiftning politikerna att framstå som handlingskraftiga. Det kan även få politikerna att framstå som mer trovärdiga, om de öppet erkänner att det som signaleras är det primära och lagens verkningar är det sekundära.
- För det fjärde har symbollagstiftning ett inneboende framgångsrecept. Lagens verkningar är ju sekundära, vilket innebär att syftet med lagen är uppnått när signalerna uppfattas och fångas upp, kanske t.o.m. redan när de skickas ut.⁴⁹

⁴⁶ Jareborg, (1995b), s. 32.

⁴⁷ Victor (1995), s. 73f.

⁴⁸ Victor (1995), s. 74.

⁴⁹ Elholm (2011), s. 176.

Även i ett större, samhällsmässigt sammanhang, finner Elholm att symbollagstiftning kan ha en rad fördelar. Att en lags symbolfunktion framhävs kan vara både viktigt och nyttigt. Det kan förena motstående intressen och ge samhället en moralisk sammanhållning. Att symbollagstiftning är billigt och snabbt är också i detta sammanhang en fördel; i det moderna samhället krävs nämligen att man kan handla skyndsamt, speciellt på straffrättens område. Symbollagstiftning kan på så sätt lätta trycket i upphettade situationer, när folket kräver handling.⁵⁰

Om symbollagstiftningens nackdelar anför Elholm följande. Symbolfunktionen ska vara sekundär och bör istället vara en bonus av en välfungerande lag. Vidare är det olämpligt av en stat att nedprioritera verkningarna och lägga störst vikt vid symbolvärdet. Det är också en riskabel strategi att ignorera en lags följder och snabbt lagstifta utan att ta hänsyn till konsekvenserna. En annan nackdel med symbollagstiftning är att, eftersom den är nära förbunden med repressiv kriminalpolitik, det kan vara svårt att lämna en inslagen väg och vända om. Om trovärdighet sätts till att möta kriminalpolitiska utmaningar med repressiva metoder, så framstår en mildare kriminalpolitik som oansvarig. En tredje olägenhet vid symbollagstiftning är att den bidrar till osammanhängande lagstiftning. När t.ex. kvinnlig omskärelse får en särskild bestämmelse kan det anses krävas även för andra typer av beteenden. Samma sak torde gälla straffskärpningar och ändrade strafframar. Om straffnivåerna höjs inom ett område utan att hänsyn tas till straffnivåerna inom ett annat område, förstörs systemets enhetlighet. En ytterligare nackdel med symbollagstiftning är att rättskänslan vinner över varje annan föreställning. Symbollagstiftning stryper saklig diskussion om lagstiftningens avsedda och icke avsedda följder.⁵¹

Avslutningsvis finner Elholm även två nackdelar som inte nödvändigtvis följer av symbollagstiftning men som ofta är förbundet med fenomenet. Först och främst riktar sig symbollagstiftning ofta mot små och svaga samhällsgrupper, samhällsgrupper som riskerar att bli syndabockar eller marginaliseras. Vidare tar symbollagstiftningen fokus och resurser från samhällets reella problem och från de verkligt effektiva lösningarna. Symbollagstiftningen blir samhällets snabba och lätta reaktion på akuta problem, emedan de djupgående analyserna och de mera omfattande hållbara lösningarna väljs bort. Sammantaget finner Elholm att det inte råder någon tvivel om att nackdelarna klart överväger fördelarna, även om politikerna nog tycker annorlunda.⁵²

Hassemer konstaterar att det finns flertaliga exempel på symbolisk straffrätt. Straffrätt som fokuserar mindre på det som egentligen ska skyddas och mer på en politisk verkan - att visa att man gör något genom lagstiftning. Det är vidare ett krisfenomen hos den effektorienterade, moderna kriminalpolitiken. Denna kriminalpolitik förändrar straffrätten till ett politiskt verktyg som bl.a. karaktäriseras av diffusa universalintressen. Resultatet blir en

⁵⁰ Elholm (2011), s. 177.

⁵¹ Elholm (2011), s. 177f.

⁵² Elholm (2011), s. 178.

straffrätt som passar ihop med föreställningar om osäkerhet och om ett risktagande samhälle. Symbolisk straffrätt med en ”vilsledande funktion” förbiser den rättsstatliga kriminalpolitikens uppgift och undergräver folkets förtroende för straffrätten, rättstillämpningen och dess aktörer. Symbolisk straffrätt som ger upp sina manifesta funktioner till förmån för de latent, förråder de rättsstatliga, liberala traditionerna - speciellt rättssäkerhet och rättskydd och det faktum att folkets förtroende för straffrätten duperas.⁵³

Ur ett annat mer politiskt perspektiv, beskriver *Tham* symbolisk lagstiftning. *Tham* anför att politikerna alltmer utnyttjar straffrätten för att kunna kommunicera vad de anser vara centrala samhällsvärden. Vidare motiveras kriminaliseringar och straffhöjningar av att politiker vill uttala klander mot vad de anser vara oönskat beteende. *Tham* anser sig också kunna se en utveckling mot mer symbolisk lagstiftning och att en förklaring till det kan vara att utrymmet för politiskt handlande minskat.⁵⁴

2.4 Delavslutning

Först och främst kommer jag, med hjälp av de tidigare presenterade beskrivningarna och funderingarna kring symbolisk straffrätt, försöka finna min egen definition av begreppet. Därefter kommer exempel att presenteras. I slutet av avsnittet återfinns även min analys av de konsekvenser som kan uppstå av symbolisk lagstiftning.

2.4.1 Definition

En utgångspunkt för den här diskussionen och den gemensamma nämnaren för de olika definitionerna, är den inneboende, negativa laddningen hos begreppet. Framförallt *Hassemer* fokuserar på det vilsledande i begreppet och det finner jag vara en riktig analys. Vad som skiljer min och *Hassemers* definition åt, är framförallt att *Hassemer* inte anser att fokus ska ligga på lagstiftarens avsikter, syften eller intentioner. Det menar jag vara en av de viktigaste delarna vid bedömningen av symbollagstiftning. En förklaring till dessa olika uppfattningar torde finnas i skillnaden mellan tysk och svensk rätt, att tysk rätt inte är alls lika förarbetsbunden som den svenska rätten är. Starka skäl talar för att inte förbise förarbeten vid tolkning av svensk lag. Av ålder är svenska förarbeten också den kanske allra mest betydelsefulla rättskällan vid sidan av lagen.⁵⁵ I den tyska rätten spelar inte förarbeten lika stor roll. Det kan först och främst ifrågasättas om förarbeten har samma status som rättskälla som i den svenska rätten. Jag anser att det är lämpligare att se tyska förarbeten som en faktor att beakta vid lagtolkning (”Auslegung von Gesetzen”). I en hierarki av lagtolkningstekniker har dock förarbeten inte heller särskilt hög status.⁵⁶

⁵³ *Hassemer* (1989), s. 558f.

⁵⁴ *Tham* (1999), s. 106f.

⁵⁵ *Lehrberg* (2006), s. 123f.

⁵⁶ *Foster & Sule* (2010), s. 72 och 75f.

Även *Elholm* presenterar, enligt mig, en relativ träffsäker definition av begreppet. *Elholm* missar dock den verkligt vilseledande funktionen som symbollagstiftningen har. Därför finner jag att den definition som är mest korrekt, kan ses som en blandning av de två. Kanske är det så att min definition ligger närmast *Jareborgs*, även om den definitionen inte är fullt utvecklad.

Hassemer talar, som bekant, om manifesta och latent funktioner. Jag har valt att istället använda mig av begreppen manifesta och dolda syften (för en förklaring till varför dolt används istället för latent, se nedan). Med manifesta syften avser jag dels lagens presenterade syften (anledningen till lagstiftningen) och dels de åsyftade effekterna och följderna med lagen. Med dolda syften avser jag syften som inte har presenterats, men som ligger dolda bakom lagstiftningen.

Mitt förslag på definition kan sammanfattas i fyra punkter:

- Som framförallt *Hassemer* anför, är det viktigt att tala om straffrättslig symbollagstiftning utifrån ”mer eller mindre” och inte ”antingen eller”. Straffrättslig symbollagstiftning ska därför ses utifrån en skala. Det är då mer lämpligt att tala om en lags symbolvärde.
- För att straffrättslig lagstiftning ska kunna sägas vara symbolisk måste den sammankopplas med eller sägas ta sikte på ett ”problemområde”. Det innebär nödvändigtvis inte att det i verkligheten är ett problemområde, endast något som politiker presenterar som ett problemområde. Det är snarare så att det oftast rör sig om konstruerade problemområden som också lättvindigt kan sammankopplas med en politisk agenda.
- Bedömningen av om symbollagstiftning föreligger eller ej, måste bero på om en prognos eller ett resultat åsyftas. Det vill säga om bedömningen görs innan eller efter en lag antagits och blivit en del av rättstillämpningen.

Om lagen inte har antagits utan endast befinner sig på ett förslagsstadium så måste en utsiktsbedömning göras. Utsiktsbedömningen tar först sikte på hur troligt det är att lagen kommer att få de effekter, funktioner eller uppfylla de mål eller följder som åsyftas (de s.k. manifesta syftena). Första delen av bedömningen måste då fokusera på lagens (lagförslagets) faktiska problem och förutsättningar.⁵⁷ Följande frågor kan fungera som hjälpmedel: Är lagen väl genomarbetad? Stöder forskning och kunskap detta förslag? Finns någon komparativ kunskap att inhämta, d.v.s. har liknande lag införts i andra länder? Vad kommer lagen de facto innebära för rättstillämpningen

⁵⁷ *Hassemer* talar om en norms objektiva kvalitet. Även om det är en lämplig beskrivning så finner jag att den kanske inte alltid täcker allt som denna del av bedömningen bör omfatta.

och de rättsliga aktörerna? Finns faktiska och/eller praktiska problem med den föreslagna lagen?

I den andra vågskålen återfinns lagens s.k. dolda syften. I den rätts-sociologiska litteraturen och i Hassemers framställning talas om de latent funktionerna - något som inte är åsyftat men som ändå är en funktion av en lag. Med dolda syften avser jag något annat och något ytterligare. Jag väljer beteckningen ”dold”, eftersom innebörden av ”dold” är något outtalat och gömt, ett syfte bakom lagstiftningen som inte syns och som är viktigt att dölja. Jag väljer vidare begreppet syfte istället för funktion, eftersom det är lagstiftarens intentioner (verkliga/skenbara) som bör vara föremål för undersökning. Det ska dock påpekas att de dolda syftena givetvis kan leda och ofta leder till dolda funktioner/följder. De dolda syftena är givetvis svåra att fastställa, kanske kan de endast misstänkas. De dolda syftena tar sig oftast uttryck i form politiska yttranden och politiska motiv. De kan i sin tur få funktionen att politikerna framstår som handlingskraftiga och uppvisar att något görs mot vad som uppfattas som ett problem.

En invändning mot denna definition skulle kunna vara att all straffrättslig lagstiftning då kan sägas vara symbollagstiftning; all straffrättslig lagstiftning kan väl sägas härröra ur politiska motiv? Det är därför viktigt att nyansera bilden av straffrättslig symbollagstiftning. I enlighet med vad som ovan sagts om en skala, anser jag att man måste tala om en lags symbolvärde.⁵⁸ En lags symbolvärde kan tydas om man väger vågskålarna (de dolda och de manifesta syftena) mot varandra. Om lagens manifesta syftena överväger de dolda syftena, har lagen ett litet eller inget symbolvärde. Om de manifesta syftena verkar som otroliga, det vill säga att lagen inte kommer att få åsyftad effekt eller fylla presenterad funktion, innebär det inte automatiskt att lagen har ett högt symbolvärde. Det måste nämligen även kunna misstänkas att lagen har dolda syften. Denna misstanke torde dock ganska snabbt kunna konstateras om en lag inte kan sägas kunna uppfylla de manifesta syftena. På så sätt finner jag att vågskålarna, i detta avseende, måste påverka varandra. Om en lag inte kan anses uppfylla eller möta de avsikter som manifesterats så måste man ju fråga sig varför lagen föreslås och antas. Svaret torde då allt som oftast bli att lagen antagits för att de dolda syftena ska få genomslag. Utsiktsbedömningen blir på så vis en prognos, en prognos som lämpligtvis talar om en lags symbolvärde.

Om diskussionen om en lags symbolvärde ska göras efter att lagen antagits och tillämpats, bör istället bedömningen ha karaktären av en resultatbedömning. I den första vågskålen måste då lagens resultat (följder, effekter och funktioner) återfinnas, i den mån det går att fastställa, och jämföras med de manifesta syftena. Här måste då återigen ett effektivitetsperspektiv anläggas. En verkningslös lag kan

⁵⁸ Även Elholm talar om symbolvärde, om än med en lite annan betydelse.

dock inte automatiskt sägas ha ett högt symbolvärde, i alla fall inte utan att vi har tagit lagens dolda syften och funktioner i beaktande. Om de dolda syftena är eller har varit stora, har lagen givetvis fortfarande ett högt symbolvärde. Det bör härvid observeras att de dolda syftena oftast får betydelse vid införandet av lagen. Bedömningen av en lags dolda syften bör således göras i retrospektiv. De exempel som presenteras i det följande är alla exempel på resultatbedömningar.

Värdet av de två olika bedömningarna är olika. Utsiktsbedömning möjliggör en diskussion innan en lag antas, utifrån lagens symbolvärde. Diskussionen bör då kretsa kring huruvida lagen är lämplig eller ej. Den resultatbaserade bedömningen recenserar snarare lagstiftningen. Analyser enligt den resultatbaserade bedömningen kan dock säga oss något om det straffrättspolitiska klimatet (härvid måste beaktas att även utsiktsbedömningen kan ha den funktionen). Mer om detta under avsnitten 3 och 4.

- Vidare innebär alltid symbollagstiftning ett vilseledande. Vilseledandet kan för det första bestå i att det inte finns något reellt problemområde. För det fall det finns ett reellt problem så består vilseledandet i att den presenterade lagstiftningen inte är en lösning på problemet. Vilseledandet måste dock vara avsiktligt. Som jag ovan beskrivit så innebär inte det faktum att en lag inte väntas få/får de förväntade effekterna eller följderna, att lagen nödvändigtvis har ett högt symbolvärde. Det krävs också att lagen har dolda syften för att vågskålen ska väga över. Om lagens dolda syften väger över, innebär det då också att ett medvetet, avsiktligt vilseledande är vid handen. Detta eftersom lagen utger sig för att ta sikte på problem och lösa dessa, trots att det egentliga syftet kan sägas vara dolt. En lag med övervägande dolda syftena innebär alltid ett vilseledande eftersom det uttalade syftet med lagstiftningen inte alltid är det riktiga eller det primära. Det kan därför sägas att lagstiftaren (politikerna) vilseleder allmänheten.

2.4.2 Kategorisering

Det ovan presenterade kan förvisso uppfattas som abstrakt. För att konkretisera diskussionen är det klokt att, precis som Voß och Elholm gjort, försöka finna olika kategorier för straffrättslig symbollagstiftning. Vad gäller mina formulerade kategorier, så har de inspirerats av Voß, Elholm och Hassemer. De etiketter som sätts på kategorierna är dock i huvudsak egenformulerade.

Värdesyftande strafflagstiftning. Den första kategorin tar sikte på de fall då det presenterade manifesta syftet med lagstiftningen är att kommunicera, förmedla och påverka värden, men då värdena får anses vara underordnade de dolda syftena. Det Voß kallar för uppfostrande lagstiftning torde falla in under den värdesyftande strafflagstiftningen under förutsättning att den faktiskt inte uppfostrar. Detta eftersom den uppfostrande lagstiftningen, enligt

mig, gör anspråk på att uppfostra genom kommunikation av värden. Den relevanta frågan är givetvis om inte all straffrättslig lagstiftning på ett eller annat sätt är värdesyftande. Svaret härom är nog ja. Avgörande för om den värdesyftande lagstiftningen har ett högt symbolvärde måste därför vara på vilket sätt värdena kommuniceras och om det kan förväntas att lagstiftningen påverkar t.ex. människors handlingsmönster eller moral. Avgörande är således vilka effekter och följder lagen förväntas få och om lagen således kommer att vara effektiv i sin värdekommunikation. Om mycket tyder på att lagen ej kommer att få några påtagliga följder, inte fungera moralbildande eller tillföra det socialmoraliska syndaregistret⁵⁹ något, kan det tyda på att lagen har ett högt symbolvärde. Om istället dolda syften kan tydas, så som enbart en politisk vilja eller politiska mål, tyder ännu mer på att det rör sig om en lag med högt symbolvärde.

Reaktionslagstiftning. Reaktionslagstiftningen innebär att politikerna reagerar mot ett samhällsproblem (reellt/skapat) genom att lagstifta. Det görs framförallt för att lugna eller tillfredsställa en oroad eller upprörd allmänhet.

Samhällsreflexiv lagstiftning. Den samhällsreflexiva lagstiftningen är kanske den kategori som tydligast, enligt mig, uppfyller kriterierna för straffrättslig lagstiftning med högt symbolvärde. Den samhällsreflexiva lagstiftningen kan också sägas ligga nära reaktionslagstiftningen eftersom båda kategorier tar sin utgångspunkt i någon form av påstådd samhällsvilja. Samhällsreflexiv lagstiftning kan innebära straffskärpningar såväl som nykriminaliseringar - allt med hänvisning till att det reflekterar en samhällsvilja. Denna typ av straffrättslig lagstiftning motiveras t.ex. med att ”en allmän syn på brottet har förändrats”, ”samhällets uppfattning har förändrats” etc. Inte sällan görs i diskussionen kring denna typ av lagstiftning också hänvisningar till ett allmänt rättsmedvetande. Även straffskärpningar som motiveras med att minska brottslighet och som därigenom gör anspråk på att företräda t.ex. ett allmänt rättsmedvetande, faller även in under denna kategori. De manifesta syftena innebär alltså här att strafflagstiftningen bättre ska reflektera en ”allmänvilja”.

En variant av den samhällsreflexiva lagstiftningen är proportionalitetslagstiftning - de fall då t.ex. straffskärpningar motiveras av att straff måste stå i proportion till en allmän syn. Min definition av proportionalitetslagstiftning liknar till stora delar Elholms proportionalitetsfall. Med proportionalitet avses i detta fall att lagstiftaren genom lagstiftning försöker skapa ett enhetligt rättssystem. Det rör sig framförallt om en typ av lagförslag: för att modernisera strafframarna så att de svarar mot nutidens rättsuppfattning.⁶⁰ Det manifesta syfte som således presenteras för t.ex. straffskärpningar, är att skapa ett enhetligt rättssystem, ekvivalens eller proportionerliga straff, så att de motsvarar allmänhetens rättsuppfattning.

Som Elholm anför, kan en cynisk person säga att alla proportionalitetsfall är förtäckt symbollagstiftning. En relevant fråga är hur lämpligt det är att be-

⁵⁹ Jareborg (1995b), s. 25.

⁶⁰ För Elholms tre kategorier, se ovan vid not 30.

teckna all proportionalitetslagstiftning som symbollagstiftning.⁶¹ Den proportionalitetslagstiftning som lämpligen kan sägas ha ett högt symbolvärde är den lagstiftning som framförallt syftar till proportionalitet enligt en allmän syn på straffets stränghet och vars dolda syften är framträdande. Om lagstiftningen främst motiveras med proportionalitet p.g.a. en ändrad allmän syn på brottet och även det politiska budskapet verkar framträdande och som underliggande motiv till lagstiftningen, är förmodligen symbolvärdet högt. Vidare kan ledning i denna fråga också finnas genom en negativ analys. Det torde nämligen endast vara oproportionerliga straffskalor som kan korrigeras utan att löpa risken av att misstänkas för symbollagstiftning (i denna bedömning finns rimligen också en effektivitetsaspekt). Det är nämligen inte rimligt att hävda proportionalitet för t.ex. en straffskärpning genom att hänvisa till att det måste stå i proportion till tidigare straffskärpningar. Jag väljer att sortera proportionalitetslagstiftning under den samhällsreflexiva kategorin eftersom det främsta och mest framträdande kravet för att denna lagstiftning ska anses symbolisk, är att den grundas i en påstådd (förändrad) samhällsvilja.

Efter en relativt extensiv redogörelse för den straffrättsliga symbollagstiftningen, är det också på sin plats att skilja symbollagstiftningen från den s.k. symbolfunktionen (eller expressiva funktionen). Två begrepp som, i alla fall till sin konstruktion, ger sken av att likna varandra. Vad är då skillnaden mellan dessa begrepp? Finns det överhuvudtaget någon skillnad? Min analys ger delvis ett jakande svar men ger dessutom ytterligare vägledning i symbollagstiftningsanalysen. Symbolfunktionen ligger närmast vad jag kallar den värdesyftande lagstiftningen. Det är därför lämpligast att låta den värdesyftande lagstiftningen utgöra utgångspunkten för distinktionen mellan symbollagstiftning och symbolfunktion.

Symbolfunktionen är som bekant ett sätt för statsmakten att utpeka en gärning som socialt förkastlig, men symbolfunktionen duger inte ensam till att motivera utnyttjande av kriminalisering. Den värdesyftande symbollagstiftningen ger ett sken av att vilja förmedla sådana värden men fallerar i att faktiskt påverka allmänheten. En lag kan således ha en symbolfunktion, men inte vara värdesyftande symbollagstiftning, om den också lyckas påverka allmänheten (eller om den har någon annan funktion utöver symbolfunktionen). Det kanske i och för sig i sådana fall är lämpligare att tala om en expressiv allmänprevention. En lag med en symbolfunktion behöver heller inte vara värdesyftande lagstiftning om den inte lyckas påverka allmänheten, under förutsättning att symbolfunktionen inte är det enda som motiverar kriminaliseringen. Om däremot en lag endast motiveras med att fylla en symbolfunktion, att det enda som motiverar kriminaliseringen är att man vill utpeka en gärning som socialt förkastlig och detta inte kan förväntas påverka/påverkar allmänheten, så måste lagen misstänkas vara värdesyftande symbollagstiftning.

⁶¹ Elholm (2011), s. 174.

En lag som endast har en symbolfunktion och som även kan misstänkas ha dolda syften, kan därför med fog också stämplas som symbollagstiftning. Dolda syften torde heller inte vara så svårt att finna i dessa fall.

Kategorierna är ett försök till en uppdelning av straffrättslig symbollagstiftning. Givetvis finns det lagstiftning som kan verka symbolisk, som träffar alla eller flera av kategorierna. Det är inte heller så att kategorierna utger sig för att vara heltäckande. De finns endast till för att göra identifieringen av misstänkt symbollagstiftning mindre problematisk. Nedan kommer några exempel presenteras, exempel som jag finner uppvisar ett högt symbolvärde och som på ett eller annat kan knytas till det ovan sagda. De kan förhoppningsvis konkretisera det hela ännu mer. Det kan inte nog betonas, att symbollagstiftning inte är någon matematisk formel. Det är snarare en misstanke om ett fenomen. Framställningen syftar inte till att tillhandahålla något facit, utan endast till att dra upp riktlinjer för hur den här typen av frågor och problem kan besvaras och bemötas.

Avslutningsvis kan sägas att det i de flesta fall, vad gäller straffrättslig symbollagstiftning och bedömningen av fenomenet, blir en bedömning som synes innefatta en effektivitetsaspekt. Om en prognos ska göras över huruvida presenterade syften verkligen kommer att uppnås, huruvida åsyftade effekter och följder verkligen kommer att inträffa, torde en sådan prognos alltid i någon grad innefatta en effektivitetsbedömning. Det samma gäller den resultatbaserade bedömningen. Om lagen inte kan sägas få/har fått de effekter som presenteras som syfte, så kan ju det vara en indikation på att det finns dolda funktioner eller syften med lagen. Det tåls även att upprepas att den straffrättspolitiska diskussionen i mångt och mycket är en diskussion om avvägningen mellan just begreppen effektivitet och rättssäkerhet. Det finns därför anledning att titta lite närmare på just begreppet effektivitet i straffrätten, för att i ett senare led kunna säga något om effektivitetsbedömningen.

2.4.3 Straffrätten, effektiviteten och symbollagstiftningen

Lernestedt skiljer först och främst på *traditionell effektivitet och moralisk effektivitet*.

Den traditionella effektiviteten beskrivs också som den begränsande legitimationen. Den begränsande principen kan formuleras som att ”en kriminalisering som förväntas bli ineffektiv skall inte genomföras”. *Lernestedt* hänvisar till Åklagarutredningen som bland sina kriterier för befogad kriminalisering upptar att ”straffsanktion skall utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet”.⁶² Ett krav på ett straffbuds effektivitet innebär enligt det traditionella synsättet:

- a) Den som företar en straffbelagd gärning kommer i högre grad 1) upptäckas och 2) fällas

⁶² SOU 1992:61, s. 111.

- b) Det straffrättsliga stadgandet påverkar frekvensen av aktuell gärningstyp negativt.

När kraven gäller en nykriminalisering uppstår vissa uppenbara problem. Bland annat behövs kunskap inför beslutet att kriminalisera som inte kan nås förrän efter kriminaliseringen är genomförd. Det är först efteråt, om någon gång, som man kan säga sig ha facit i hand. Vad som dock låter sig göras, är att förutspå större eller mindre svårigheter med att uppfylla kraven.⁶³

Under punkten a) kan vissa problem skönjas, framförallt vad gäller möjligheten att upptäcka och fälla gärningsmän och mätningen av det "resultatet". Alla brottstyper löper givetvis någon risk precis som ingen brottstyp löper en fullständig risk. Frågan blir därför vilken andel av upptäckt och domfällande som krävs för att ett stadgande ska vara "effektivt" i detta hänseende. Lernestedt anför att detta inte praktiskt kan mätas. Den funktion som kravet (a) i praktiken kan fylla, är att sälla bort vissa kriminaliseringar som kan sägas vara närmast omöjliga att upptäcka och/eller lagföra.⁶⁴ Vad gäller punkten b), den negativa påverkan på beteendets frekvens, är det också här svårt att finna säkert underlag för bedömning. Beroende på vilken teori man bekänner sig till varierar den slutsats som kan dras av eventuellt empiriskt material. Sammanfattningsvis anser Lernestedt, gällande de traditionella tolkningarna av effektivitet, att det är relativt öppet för spekulationer rörande de båda punkter.

Lernestedt finner det vidare vara berättigat att även tala om en annan typ av effektivitet, den *moraliska eller berättande effektiviteten*. Denna effektivitetsform innebär att ett straffstadgande kan vara effektivt om statsmakten genom straffbudet får ge uttryck för ett klart ställningstagande gentemot viss företeelse. "Begränsaren" menar att straffbud som brister i a) och b) inte bör införas. Den moraliska effektiviteten anser istället att ett straffstadgande är effektivt endast om statsmakten genom stadgandet kan ge klart uttryck för sin åsikt i viss fråga, ta avstånd från visst beteende eller ge ett slags auktoritativt moraliskt facit. Enligt denna hållning är alla straffstadganden effektiva om de är begripliga och får viss publicitet. Det är således inte, för denna hållning, av avgörande betydelse om a) och b) uppfylls.⁶⁵ Lernestedt framhåller vidare att syftena för den moraliska effektiviteten kan skifta:

Lagstiftaren kan t.ex. mena att viss problematik, visst specifikt tillvägagångssätt eller viss specifik gärningsmannas- eller offerkategori behöver synliggöras, att ökad överensstämmelse med allmänt språkbruk behöver nås eller att ett tydligare avståndstagande behöver komma till språkligt uttryck.⁶⁶

Till den berättande effektiviteten är det givetvis svårt att knyta empiri. En förutsättning för att kommunikationen endast definitionsmässigt ska kunna ske, är att det finns både en avsändare och en reell mottagare. Till den berättande

⁶³ Lernestedt (2003), s. 313.

⁶⁴ Lernestedt (2003), s. 313f.

⁶⁵ Lernestedt (2003), s. 316.

⁶⁶ Lernestedt (2003), s. 333.

tande effektiviteten knyts en förhoppning om att endast straffbeläggandet i sig medför att beteendet upphör eller avtar. Lernestedt anser dock att denna hållning är problematisk. Först och främst är förhoppningarna tämligen högt ställda. Vidare uppstår i ett senare led vissa tillämpningsproblem – den huvudsakliga uppgiften anses avslutad i och med att lagtext och förarbeten är på plats och kunnat ange ”hur det står till”:

Alltför mycket överlämnas – ibland uttryckligen, ibland genom att frågor helt enkelt inte har berörts eller ens tänkts på – till domstolar och övriga rättsliga aktörer.⁶⁷

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att den traditionella effektiviteten faktiskt är den modell som i alla fall säger något om ett straffbuds verkningskraft. Att den analysen är förknippad med vissa problem är givetvis ingen hemlighet. Att mäta effektivitet utifrån den senare modellen anser jag dock vara mer problematiskt med tanke på vad vi vet om straffets osäkra allmänpreventiva effekt och moralbildande verkan. Jag finner därför att den moraliska effektivitetshållningen är missvisande och djupt problematisk. Om man sluter sig till den typen av effektivitet riskerar också diskussionen om symbollagstiftning att bli överflödigt.

Den effektivitetsbedömning jag anser måste gälla vid bedömningen av om symbolisk lagstiftning föreligger eller ej, ligger närmast den traditionella hållningen. Men den räcker egentligen inte. Effektivitetsbegreppet måste i detta sammanhang utvidgas och kanske är effektorienterad eller följdorienterad straffrätt en passende synonym.⁶⁸ Hassemer anför också att ett straffbud kan vara symboliskt, även om det uppvisar viss effektivitet. Det kan förvisso vara så. Det krävs dock i så fall, enligt mig, att det finns något annat vilseledandemoment - att presenterade syften eller funktioner med lagen, som då inte innehåller en effektivitetsaspekt, inte kommer att uppfyllas. Fokus ska därför ligga på straffbudets förmåga att fullgöra sina uppgifter och uppfylla de mål eller syften som straffbudet anser sig kunna påverka. Det innebär att inte endast effektiviteten utifrån t.ex. brottsbeivrande ska beaktas. Även en lag som endast har som syfte att ingjuta en viss moral i människor kan därför vara effektiv i denna bemärkelse (under förutsättningen att lagen då kommer att ingjuta en sådan moral). Givetvis är den effektivitetsbedömningen mycket hypotetisk och teoretisk. Men den är trots det nödvändig. Och även om den inte (i alla fall inte på förhand) med full säkerhet kan säga att ett straffbud är effektivt/ineffektivt, så kan bedömningen ändå peka i viss riktning.

Det kan i sammanhanget även vara värdefullt att erinra sig Jareborgs och Zilas ord om just effektiviteten och straffsystemet. De menar, som tidigare framhållits, att det inte är varje enskild kriminaliserings effektivitet som är det viktiga utan att straffsystemet som helhet framstår som effektivt. De menar vidare att även moralisk konsekvens har ett värde. Detta kan även jag ansluta mig till. Skillnaden är att jag anser att en moralbildande lag också

⁶⁷ Lernestedt (2010), s. 292.

⁶⁸ Se Hassemers ”Folgenorientierten”, Hassemer (1989), s. 556.

kan vara effektiv om den just bildar moral eller sätter normer. Den uppfyller ju då målen eller syftet med lagstiftningen. För att förtydliga det hela: En effektiv strafflagstiftning innebär i denna kontext en strafflagstiftning som uppfyller sitt syfte och får den följd som åsyftas och som aktualiserat lagstiftningen, oavsett om syftet är att skapa moral eller på andra sätt fungera allmän- eller individualpreventivt.

2.4.4 Exempel

Samhällsreflexiv lagstiftning och reaktionslagstiftning

Ett exempel som enligt mig kan sorteras under den samhällsreflexiva kategorin och som får anses ha ett högt symbolvärde är *straffskärpningen för allvarliga våldsbrott* som 2010 drevs igenom av den borgerliga regeringen. Lagändringen innebar i korthet att straffminimum för ett flertal våldsbrott höjdes, en ny konstruktion av grov misshandel infördes samt en generell höjning av straffnivåer för allvarliga våldsbrott. Detta eftersom det nu, vid bedömningen av straffvärdet, särskilt ska beaktas om angreppet inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Ett av syftena med lagändringen var att efterleva proportionalitet och ekvivalens i strafflagstiftningen. Vidare motiverade regeringen ändringen med att:

Synen på hur allvarlig en brottstyp är kan förändras över tid till följd av samhällsutvecklingen⁶⁹

...när det gäller allvarliga former av avsiktliga angrepp på enskildas fysiska integritet har det sett över en längre tid skett flera förändringar i samhället som inneburit att synen på sådana brott är strängare i dag.⁷⁰

Även den utredning som föregick lagförslaget anförde samma resonemang:

Syftet med vårt arbete har alltså primärt varit att se till att den som gör sig skyldig till ett våldsbrott döms till ett straff som står i proportion till hur allvarligt samhället ser på brottet⁷¹

...sammantaget innebär detta att allvarliga våldsbrott bör betraktas som mer förkastliga nu än tidigare och att det därför finns anledning att höja straffen för sådan brottslighet.⁷²

Justitieminister Beatrice Ask sade också vid en presskonferens 2010 att:

Det finns en otålighet ute i det svenska samhället där man uppfattar att straffen för väldigt grova våldsbrott inte ligger i linje med den allmänna uppfattningen ... Den här skärpta synen som finns ute bland människor märks inte i

⁶⁹ Prop. 2009/10:147, s. 9.

⁷⁰ Prop. 2009/10:147, s. 10.

⁷¹ SOU 2008:85, s. 16.

⁷² SOU 2008:85, s. 21.

domstolspraxis ... därför finns det starka skäl att höja straffnivån för de allvarligaste våldsbrotten⁷³

Proportionaliteten ska alltså stå i relation till hur allvarligt samhället ser på brottet. Med hänvisning till citaten ovan kan det därför på goda grunder också sägas att lagändringen faller inom den samhällsreflexiva kategorins proportionalitetsfall.

Att det över huvud taget rör sig om lagstiftning med högt symbolvärde finner jag att man kan argumentera för. De manifesta syftena har ovan redogjorts för (att bättre reflektera en allmän syn osv.) Den relevanta frågan i den första delen av bedömningen blir då:

- Kommer, efter denna straffskärpning, straffnivåerna för allvarliga våldsbrott bättre reflektera en allmän syn på dessa brott? Det vill säga, är lagstiftningen effektiv så att den efter genomförandet bättre speglar en samhällsvilja?

Svaret på den första frågan måste bli aningen hypotetisk eftersom empiriska underlag (mig veterligen) saknas. Kanske kan inte heller empiriska undersökningar helt ge svar på denna fråga. Vi måste därför vara medvetna om att det finns en viss osäkerhetskoefficient. Vid denna bedömning är det dock viktigt att ta vissa grundläggande förutsättningar i beaktande, såsom den ytterst svaga (om ens befintliga) allmän- och individualpreventiva verkan som marginella ändringar av repressionsnivån har.

Det är också tämligen svårt att utröna en allmän syn.⁷⁴ Inte heller detta lagförslag lyckas enligt mig med den grannliga uppgiften⁷⁵ och det finns röster som gör gällande att regeringen har feltolkat den allmänna synen på brott och straff:

Ny studie i dag om brott och straff: Politikernas krav på skärpta straff stöds inte av svenskarnas ”konkreta rättsuppfattning”. Vad folkviljan säger om brott och straff vet vi inte så mycket om – trots att politikerna numera hänvisar till att det hos allmänheten finns en skärpt syn på brott. Ett stort nordiskt forskningsprojekt – vars svenska del presenteras i dag – visar i själva verket att svenska folket dömer mildare än våra utbildade domare när de får ta ställning till utförliga beskrivningar av olika rättsfall. Det föreligger ett glapp mellan politikerna och allmänheten.⁷⁶

⁷³ ”Krav på skärpta straff saknar stöd hos folket”, <http://www.dn.se/debatt/krav-pa-skarpta-straff-saknar-stod-hos-folket?m=print>.

⁷⁴ Inte ens forskningen verkar klara av den uppgiften. Den är i alla fall inte entydig. Jfr resultat i Jerre & Tham (2010) med Bondeson (2005) och Balvig (2006). De senare undersökningarna kommenteras mer nedan under avsnitt 3.2.1. Jag vill dock i detta avsnitt framhålla att de något skiftande resultaten tyder på hur verkligen svårt det är att avgöra och bestämma en allmän syn på brott och straff.

⁷⁵ Se prop. 2009/10:147, s. 9ff. Se där t.ex. Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet som anför att mycket talar för att acceptansen för våld minskat men ifrågasätter om det innebär att enskilda våldshandlingar betraktas som mer förkastliga än tidigare.

⁷⁶ ”Krav på skärpta straff saknar stöd hos folket”, <http://www.dn.se/debatt/krav-pa-skarpta-straff-saknar-stod-hos-folket?m=print>.

De politiska kraven på skärpta straff tycks inte ha stöd i allmänhetens informerade och konkreta rättsuppfattning. Ett minimiresultat av denna undersökning är att frågan om det allmänna rättsmedvetandet och människors uppfattning om vad som är en lämplig straffnivå bör problematiseras.⁷⁷

För att lagstiftningen överhuvudtaget ska kunna uppfylla målet med skärpta straff för våldsbrott måste, för att lagstiftningen ska kunna klassas som effektiv, skärpta straff också bli resultatet. Härom har både kritik uttalats och frågor rests:

Enligt motiven (prop. 2009/10:147) syftar ändringarna, såvitt nu är aktuellt, till att höja straffen för allvarliga våldsbrott. Som medel för att uppnå detta infördes dels en särskild straffskala, fängelse i lägst fyra och högst tio år, för misshandelsbrott som är att anse som synnerligen grovt, dels en ny föreskrift i 29 kap. 1 § andra stycket BrB om att det vid bedömningen av straffvärdet särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. [...] Det kan, särskilt när det gäller ändringen i 29 kap. 1 § BrB, diskuteras hur lämplig den valda tekniken är för att uppnå det angivna syftet och i vad mån den nya regleringen är förenlig med grundläggande straffrättsliga principer.⁷⁸

Den grova misshandel (om man kan tänka sig en så allvarlig grov misshandel) som tidigare borde föranleda maximistraffet tio år kommer även fortsättningsvis att ha ett straffvärde motsvarande fängelse tio år. Effekten är paradoxal och indikerar möjligtvis att man borde ha övervägt en annan teknisk lösning i lagstiftningsärendet.⁷⁹

Stockholms tingsrätt har ifrågasatt om förslaget att dela upp straffskalan leder till den eftersträlvade effekten då den strängare skalan kommer att kunna tillämpas i ett mycket litet antal fall och den befintliga straffskalan ger möjlighet att döma ut långa fängelsestraff i de fallen.⁸⁰

Kritiken pekar på flera problem med lagstiftningen, bl.a. att den eftersträlvade straffskärpningen inte kommer att uppnås. På så vis kommer lagstiftningen att brista i effektivitetshänseende. Med bakgrund av detta och tillsammans med osäkerheten kring huruvida en allmän syn verkligen kommer till uttryck i lagstiftningen, kan stora frågetecken för lagstiftningens manifesterade syften (måluppfyllelse och effektivitet) sättas ut.

För att kunna säga något om lagstiftningens symbolvärde, måste även eventuella dolda syften analyseras och vi måste göra en andra del av bedömningen, den huruvida dolda syften kan sägas finnas. I detta hänseende är det ingen hemlighet att moderat politik innebär att bekämpa våld genom skärpta straff och fler synliga poliser.⁸¹ Beatrice Ask uttalade också i samband med

⁷⁷ Jerre & Tham (2010), s. 3.

⁷⁸ NJA 2011 s. 89.

⁷⁹ Borgeke m.fl. (2011), s. 75.

⁸⁰ Prop. 2009/10:147, s. 16f.

⁸¹ ”Skärpt straff för grova brott”. http://www.moderat.se/web/Nyheter_1786.aspx är ett exempel. Se också Tham (1995), s. 92ff.

2010 års straffskärpning att: ”Det här är ett av de viktigaste löftena i regeringsförklaringen”.⁸²

Sammantaget kan jag då konstatera att det finns relativt tydliga tecken på att lagstiftningen har föregåtts av vissa outtalade, dolda syften - främst att infria ett löfte om skärpta straff och på så sätt visa sig handlingskraftig i våldsbrottsfrågan. Om då de dolda syftena jämförs med de (svaga) manifesta syftena, anser jag att man på goda grunder kan beteckna straffskärpningen som en lagstiftning med högt symbolvärde.

Ett annat exempel på lagstiftning med högt symbolvärde är en terroristlag som främst syftar till att lugna en oroad allmänhet. En sådan lagstiftning skulle vidare kunna klassas som *reaktionslagstiftning*. Det kan i detta sammanhang diskuteras om inte den svenska *lagen (2003:148) om straff för terroristbrott* inte är just en sådan. Inom ramen för denna uppsats kommer inte, av utrymmesskäl, en sådan analys att göras. Men i en sådan diskussion bör beaktas i vilken tidsanda som lagen antogs och vilken effekt den verkligen haft.

Värdesyftande strafflagstiftning

Ett exempel på värdesyftande lagstiftning med högt symbolvärde anser jag brottet *grov kvinnofridskränkning* ha, 4 kap. 4 a § brottsbalken.

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (1999:845).

Brottet infördes med hänvisning till att ytterligare markera allvaret i mäns våld mot kvinnor:

Regeringen anser dock att det kan vara värdefullt att skilja ut sådana gärningar som företas av män mot kvinnor som de är eller har varit gifta med eller som de bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden och ge den situationen en annan brottsrubricering. Detta bör ske i ett andra stycke till bestämmelsen. [...] Genom införandet av en särskild brottsrubricering för dessa fall markeras, inte minst av pedagogiska skäl, den särskilda form av kränkning som brott av förevarande slag mot en närstående kvinna utgör. En sådan urskiljning kan också ge ett värdefullt bidrag till att synliggöra och kartlägga omfattningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer.⁸³

⁸² ”Regeringen vill ha hårdare straff”, http://svt.se/2.22620/1.1865766/regeringen_vill_ha_hardare_straff?lid=senasteNytt_17650_14.

⁸³ Prop. 1997/98:55, s. 83.

Relevant för analysen är då vilka följder/effekter lagen har fått och om lagen har varit effektiv i dessa hänseenden. Grov kvinnofridskränkning innebär förvisso en nykriminalisering. I relation till första styckets fridskränkning, omfattar dock inte kvinnofridskränkningens brottets kriminaliserade område några andra gärningar. Lagstiftningsåtgärden har således inga faktiska effekter - samma gärning(ar) hade bestraffats även utan tillkomsten av grov kvinnofridskränkning, om än under en annan beteckning. Vidare är jag av samma anledning skeptisk till att brottet fått några moralbildande effekter eller följder. Brottsstypen har sannolikt inte förändrat människors inställning till denna typ av brott, inte påverkat deras handlingsmönster och således inte heller fått någon uppfostrande funktion eftersom dessa handlingar hade kunnat straffas även utan det särskilda kvinnofridsbrottet. Vid denna bedömning ska också kriminaliseringens relativt svaga och svårbestämbara moralbildande effekter tas i beaktande.

Jag kan endast förstå ovanstående citat som att kvinnofridsbrottet ska ha en symbolfunktion och det är ett rimligt antagande. Kvinnofridsbrottet måste anses ha en symbolfunktion. Problemet är att det inte räcker för en kriminalisering. Symbolfunktionen måste kompletteras med andra effekter för att de manifesta syftena inte ska kunna ifrågasättas. När det då, som i detta fall, är ytterst tveksamt om kriminaliseringen har haft några andra effekter, måste därför de manifesta syftena ifrågasättas (det innebär att även symbolfunktionen ifrågasätts om det är det enda manifesta syftet, då p.g.a. att det är just det enda syftet).

För att vi ska kunna ställa diagnosen symbollag, måste dessutom dolda syften med lagen kunna misstänkas. Lagstiftningen måste kopplas till det problemområde som den ämnar lösa. I detta fall mäns våld mot kvinnor. Med bakgrund av att mäns våld mot kvinnor också är en fråga om t.ex. jämställdhet, socialpolitik m.m., måste det också vara att se som en högst politiserad fråga. Om straffrättslig lagstiftning antas endast för att bemöta en högst politisk fråga och fallerar i att göra någon egentlig skillnad, är lagstiftningen sannolikt tillkommen endast för att ”visa sig handlingskraftig i frågan om mäns våld mot kvinnor”. Det sagda innebär att man på goda grunder kan beteckna grov kvinnofridskränkning som en lagstiftning med högt symbolvärde.

2.4.5 Konsekvenser

Vad gäller då för konsekvenser? Om straffrättslig symbollagstiftning kan skönjas, vad kan då väntas? Begreppets negativa laddning är först och främst att se som en tydlig vägvisare. Som *Hassemer* beskriver, är blotta analysen och etiketteringen en inte helt ofarlig verksamhet. Ett rättssystem som tillskrivs mycket symbollagstiftning och som därigenom ständigt förknippas med den verksamheten, riskerar att tappa i respekt. Det är därför av vikt att göra en nyanserad bedömning av lagars symbolvärde och förekomsten av dessa lagar.

Utgångspunkten för symbollagstiftning och lagar med högt symbolvärde är att de är tillkomna huvudsakligen med andra motiv än de presenterade. Följden blir då att lagarna inte klarar av att lösa den uppgift de är satta till världen för att lösa utan istället tillgodoses endast politiska behov. Givetvis finner jag det djupt tragiskt om straffrätten går mot en utveckling där den främst prioriterar politiska motiv. Det är också en utveckling som *Elholm*, *Victor* och *Tham* ser. Jag kan för min egen del inte se någon fördel med lagstiftning som utger sig för att klara vissa uppgifter men istället vilseleder allmänheten. De fördelar som t.ex. *Elholm* anför är ju knappast fördelar för straffsystemet som helhet, utan fördelar som endast kommer politiker till gagn. Den absolut viktigaste men också farligaste följden av ett straffrättsklimat med mycket symbollagstiftning är att det riskerar att undergräva folkets förtroende för straffrätten, rättstillämpningen och dess aktörer. Det kan i förlängningen också medföra att straffets allmänpreventiva funktion försvagas eller helt utarmas. Eftersom ett allmänpreventivt syfte genomsyrar all kriminalisering, kan en försvagning av allmänpreventionen i ett senare led bidra till svårigheter att motivera även strafflagstiftning som inte är symbollagstiftning.

I detta sammanhang är det också nödvändigt att bemöta vissa av de påstådda positiva aspekterna av symbollagstiftning. Framförallt den amerikanska doktrinen men även *Elholm*, anför att symbollagstiftningen kan ha en moralbildande funktion. I denna del vill jag då hänvisa till den ovan förda diskussionen om dels distinktionen mellan symbollagstiftning och symbolfunktion och dels den inledande redogörelsen om straffets allmänpreventiva verkan. Strafflagstiftning kan ha en symbolfunktion men den bör skiljas från en allmänpreventiv, moralbildande funktion. Begreppet symbollagstiftning innebär att lagstiftningen är ineffektiv och inte heller uppfyller de uppgifter den utger sig för att lösa. Det ligger således i begreppets natur, att om en lag skulle ha en moralbildande funktion, den förmodligen inte skulle vara att anse som symbollagstiftning.

Avslutningsvis kan jag alltså konstatera att symbollagstiftning inte är ett sunt tecken för ett straffrättspolitiskt klimat. Jag ansluter mig också till *Thams*, *Victors* och *Elholms* analys, att symbollagstiftning är ett fenomen som ökat över tid. Den då relevanta diskussionen, om symbollagstiftningens betydelse för det straffrätts- och kriminalpolitiska klimatet (och dess utveckling), lämnas till den avslutande diskussionen i avsnitt 4.

3 Straffrättspolitik i belysning

”Bad laws are the worst sort of tyranny”
Edmund Burke⁸⁴

Följande avsnitt kommer först att ägnas åt en beskrivning av olika synsätt på straffrättspolitik. Vid definiering av straffrättspolitik måste begreppet skiljas från kriminalpolitik. Med straffrättspolitik avses samhälllig idédebatt och samhälleligt beslutsfattande i fråga om straffrättens tre nivåer (kriminalisering, påföljdsbestämning och verkställighet). Med kriminalpolitik avses något mer omfattande, en samhälllig idédebatt och samhälleligt beslutsfattande som rör alla aspekter av brottslighet. Det innebär att kriminalpolitik även innefattar utbildningspolitik, socialpolitik, kulturpolitik osv.⁸⁵ Uppsatsens fokus är, som tidigare nämnts, straffrättspolitik. I vissa sammanhang används dock istället begreppet kriminalpolitik. Med hänvisning till vad som precis sagts, innefattar kriminalpolitik straffrättspolitik (och är kanske också den viktigaste beståndsdel). Det är därför, enligt mig, inte problematiskt att tala om båda begreppen i detta sammanhang, så länge läsaren är medveten om distinktionen dem emellan.

3.1 Straffrättspolitiska modeller

Jareborg beskriver straffrättspolitik utifrån två positionspar, den defensiva modellen och den offensiva inriktningen.

Jareborg beskriver *den defensiva modellen* som straffrättspolitik som försöker kyla ner konflikter och känslor och som syftar till att ge enskilda människor skydd mot maktmissbruk. Jareborg presenterar vidare principer för kriminalisering som är vägledande inom den defensiva modellen:

- Brott förutsätter att gärningen typiskt sett kränker eller hotar ett rättsligt erkänt intresse eller värde, som är möjligt att konkretisera.
- Brott förutsätter att gärningsmannen kan anses vara moraliskt ansvarig för gärningen; straffrättsligt ansvar får inte åläggas om gärningsmannen saknade ansvarsförmåga eller om han handlade utan uppsåt eller oaktsamhet eller om han på annan grund måste anses vara ursäktad.
- Ett brott består i enstaka onda eller kränkande gärningar; straffrätten riktar sig direkt mot handlingar och underlåtenheter, endast indirekt riktar den sig mot gärningsmannen.
- Kriminaliseringen får inte avse enskilda fall eller personer, utan den måste vara generell, dvs. avse brottstyper.
- Brottstyperna måste vara definierade i lag. (generell normgivning, tillgänglig för allmänheten).
- Brottstyperna måste vara begripligt och bestämt formulerade.

⁸⁴ Irländsk politiker och filosof (1729-1797).

⁸⁵ Jareborg (1995b), s. 22.

- Kriminalisering får inte ske retroaktivt (till gärningsmannens nackdel).
- Kriminaliseringen bör genom straffskalans utformning återspegla också måttet av förkastlighet hos brottstypen.
- Bestraffning är samhällets mest ingripande och förnedrande sanktion; kriminalisering bör därför tillgripas endast i sista hand eller för de mest förkastliga gärningarna.
- Repressionsnivån, dvs. straffhotet sådant det kommer till uttryck i påföljdspraxis, bör inte vara strängare än vad som är nödvändigt för att hålla brottsligheten på en tolerabel nivå.⁸⁶

Kriminaliseringen får då en värdeexpressiv funktion och en strafflag får därför funktionen av ett socialmoraliskt syndaregister – en förteckning över samhälleligt sanktionerade grundläggande moraliska krav. Vidare finner Jareborg att den defensiva straffrättsstaten inte ämnar lösa sociala eller samhälleliga problem. Kriminaliseringar kan förvisso åsyfta till att undertrycka vissa typer av beteenden men den allmänpreventiva effekten är endast begränsad. Den defensiva modellen försvarar förekomsten av ett straffsystem med hänvisning till dess förmåga att förhindra maktmissbruk. Den defensiva modellen anser alltså att straffrätten har en samhällelig uppgift men att dess straffrättspolitik innefattar ett hinder, inte bara för brottslingar, utan även för myndigheter och politiker.⁸⁷

Jareborg beskriver *den offensiva inriktningen* som en motsats till den defensiva. Han menar att man inte kan tala om en offensiv modell eftersom åtskilligt i den defensiva modellen lämnas orört. Däremot torde man kunna tala om en offensiv inriktning av straffrättspolitiken. Ett långvarigt bejakande av den defensiva inriktningen har medfört att man kan tala om en defensiv modell. Så långt har ännu inte den offensiva inriktningen kommit. Den offensiva inriktningen kritiserar inte straffrätten utifrån avsaknad av rättssäkerhet eller orättvisa, snarare utifrån ett effektivitetsperspektiv och att straffrätten inte är rationell (och då att straffsystemet är ineffektivt och inte ”målrationalt”). För den offensiva inriktningen är prevention av skadligt eller felaktigt handlande viktigt.

Den offensiva inriktningen kan, till skillnad från den defensiva inriktningen, bäst beskrivas utifrån sina metoder och konsekvenser. Den kännetecknas av snabba ingripanden mot vad som uppfattas som problemlägen och dess metoder innefattar bl.a:

- Ett hot mot eller en kränkning av ett rättsligt skyddat intresse eller värde uppfattas som en tillräcklig förutsättning för kriminalisering, medan den defensiva modellen närmast uppfattar detta som en nödvändig, men inte tillräcklig förutsättning.
- Ökad vikt läggs vid gärningar riktade mot statsapparaten, dess institutioner, politik och myndighetsutövning, eller mot en anonym allmänhet.
- I tilltagande utsträckning kriminaliseras gärningar som endast innefattar en potentiell fara för något rättsligt skyddat intresse eller värde, dvs. skada eller fara är inte principiellt nödvändig för kriminalisering.
- Många brottsdefinitioner är i språkligt hänseende påtagligt obestämda.

⁸⁶ Jareborg (1995b), s. 24f.

⁸⁷ Jareborg (1995b), s. 24ff.

- Repressionsnivån höjs på straffsystemets alla tre nivåer.⁸⁸

När dessa metoder används, torde det resultera i vissa konsekvenser:

- Hot om straffrättsliga sanktioner tillgrips inte enbart i sista hand eller för de mest förkastliga gärningarna, utan ofta i första hand och för överträdelse av perifera skydds- och ordningsföreskrifter – straffrätten utnyttjas för ”folkpedagogiska” och paternalistiska syften.
- Överkriminalisering, som leder till en ohållbar belastning av rättsväsendet och verkställighetsorganen.
- Minskad rättssäkerhet (företsebarhet).
- Efter att åtskilliga decennier har kännetecknats av en stegvis sänkt repressionsnivå sker nu straffhöjningar på både kriminaliseringsnivån och påföljdsbestämningarnivån.
- Synen på dem som förövat allvarliga brott håller på att förändras, vilket avspeglar sig i språkbruket; man talar om ”kamp mot brottsligheten”, ”war on drugs”, osv. Vissa typer av brottslingar uppfattas mer som fiender, som inte riktigt är värda att vara medborgare, än som medmänniskor som har betett sig illa.
- Ökat utrymme för skönmässigt beslutsfattande, särskilt på åklagarsidan.
- Ökat beroende av allmänhetens och massmediernas krav på större effektivitet vad gäller brottsprevention, dvs. av vad Anthony Bottoms har döpt till ’popular punitiveness’.⁸⁹

Jareborg anför avslutningsvis att den offensiva inriktningen endast kan vara legitim utifrån sina egna utgångspunkter om den är effektiv i sin brottsbekämpning. Måuppfyllelse kräver normalt adekvata medel och Jareborg finner det närmast tragiskt att man på många håll knutit sin straffrättspolitik till vad som kan karaktäriseras som en allmän och speciell teori⁹⁰ om förhållandena mellan brott och straff. Uppfattningarna kan möjligen ha stöd i vad som med överdrift kallas sunt förnuft, men föga i kriminologisk forskning.⁹¹ Det ”sunda förnuftet” (som ofta är varken sunt eller förnuftigt) kan vidare leda till ytterligare svårigheter. Folk i allmänhet anser sig nämligen veta hur resultat i straff- och kriminalpolitiska frågor nås och de som själva upplever straffhot som avskräckande eller moralbildande, utgår från att alla andra tycker samma sak. Eftersom folk då ”vet” hur brottsligheten ska minskas, blir politiker inte sällan utsatta för ett starkt tryck att framförallt öka repressionen.⁹²

Även *Kyvsgaard* tar sin utgångspunkt i Jareborgs defensiva och offensiva modell, om än med den skillnaden att hon istället talar om kriminalpolitik. *Kyvsgaard* beskriver att den goda kriminalpolitiken representeras av den defensiva modellen. I ett politiskt avseende är det en oerhört svår modell eftersom den defensiva modellen innebär att kriminalisering och repression ska användas restriktivt och att ”den kräver en hudlös ärlighet eftersom man

⁸⁸ Jareborg (1995b), s. 28f.

⁸⁹ Jareborg (1995b), s. 29f.

⁹⁰ Den allmänna teorin säger att ju strängare straff desto mindre brottslighet och den speciella teorin säger att straffformen fängelse är den enda som är verkligt effektiv, se Jareborg (1995b), s. 31.

⁹¹ Jareborg (1995b), s. 30.

⁹² Jareborg & Zila (2010), s. 77.

erkänner att medlens verkningar är ytterst begränsade”.⁹³ Det är likaså uppenbart att den offensiva inriktningen i allt högre grad appellerar till dels den handlingskraftige politikern och dels till en simpel uppfattning om straffets avskräckande verkan. Den offensiva inriktningen passar vidare ihop med omedelbara önskningar om repression som framkallats av dramatiska berättelser om brottslighet. Kyvsgaard menar dock att kriminalpolitiken inte valt sida - den pendlar istället mellan en offensiv och en defensiv modell.⁹⁴

Greve utgår istället från begreppen *rättsstat* och *socialstat*.

Greve definierar *rättstaten* som en stat vars medborgare är tillförsäkrade rättssäkerhet. I det inbegrips ett skydd mot statsmaktens godtycke och ett krav på förutsägbarhet. Rättssäkerhetsbegreppet innefattar dock inte ett skydd mot t.ex. kriminella övergrepp. Rättsstatsideologin tar alltså sin utgångspunkt i att staten, genom rättsordningen, ska beskydda den enskilda medborgaren mot statens missbruk av rättsordningen. Det tar sig uttryck i principer som ”ingen straff utan lag”, *lex certa*, retroaktivitetsförbud och proportionalitetsprinciper.⁹⁵

Socialstaten å sin sida, kan sägas vara samhällsförändrande. Medan *rättstaten* främst talar om frihet, talar *socialstaten* om broderskap. *Socialstaten* intresserar sig för sociala situationer och utgår från att nyttan kan registreras och sammanräknas. *Socialstaten* präglas vidare av mycket reglering och en omfattande regleringsapparat. Medan statsmakten ses som farlig i *rättstaten*, ses den i *socialstaten* som god. Medan individen i *rättstaten* anses som klok och bör givas självbestämmande, präglas individen i *socialstaten* av paternalism. Medborgarna i *socialstaten* anses inte laglydiga utan som en grupp latent farliga eller hjälplösa individer. Straffrätten i en *socialstat* ska därför inte skydda medborgarna som i *rättstaten*, snarare ska den vara ett redskap för statsmakten.⁹⁶

För att en kriminalisering ska anses nödvändig utifrån den rättsstatliga tanken, krävs att ett samhälleligt intresse kränks. Omvänt bör en existerande strafflag tas bort om utvecklingen har medfört att den inte längre behövs. Utifrån den socialstatliga tanken är det avgörande för en kriminalisering om den medverkar till att skapa det önskade samhället. Kommittén bakom de senaste straffrättsreformerna i Finland tog sin utgångspunkt i samhällspolitikens allmänna målsättningar: utvecklingen av livskvalitet genom en ökning av välbefinnande och en utjämning av dess fördelning. Det applicerades sedan på den kriminalpolitiska planeringen. Kommittén fann att rättigheterna som rör frihet redan var väl skyddade i den gällande strafflagstiftning. Istället var det de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna som inte hade något särskilt straffrättsligt skydd och därför behövdes stärkas. I rättsstatliga system kriminaliseras typiskt det som orsakar den egentliga skadan på det som är skyddsvärt (liv eller egendom t.ex.). I de socialstatliga systemen ut-

⁹³ Kyvsgaard (1999), s. 38.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Greve (2004), s. 3f.

⁹⁶ Greve (2004), s. 7.

sträcker man strukturerna ytterligare, så att det som kriminaliseras är fara för liv eller för egendom. Ofta kriminaliseras även beteenden som har ett visst statistiskt sammanhang med fara eller skada. Ibland kan det vara svårt att formulera en straffbestämmelse så att den endast omfattar det avsedda beteendet. Det kan vara ett argument för rättsstaten för att avstå kriminalisering. Utifrån den socialstatliga tanken är det istället mer närliggande att använda generella straffbestämmelser och ha tillit till att rättsväsendets aktörer behandlar bestämmelsen med förnuft. Medan det rättsstatliga systemet vänder sig mot skadevållande, kräver socialstaten något ytterligare - den kräver inte endast att vi inte ska skada andra. I en socialstat ställs även krav på aktiva insatser för att hjälpa medmänniskor och systemet.⁹⁷

3.2 Delavslutning – Vart är vi på väg?

Innan jag går vidare och funderar över vilken straff- och kriminalpolitisk utveckling som ligger runt hörnet, ska jag först säga något litet om de presenterade modellerna. Precis som både Kyvsgaard och Lernestedt anser jag att inriktningarna presenterar något som snarast kan ses som ”ond” eller ”god” straffrätt.⁹⁸ Det första som måste klargöras är att det förmodligen inte finns någon stat som är helt offensiv eller defensiv (framförallt den defensiva inriktningen karaktäriseras ju av Jareborg som idealtypisk) eller rättsstat eller socialstat. Det är självfallet så att även om en stat gör anspråk på att kalla sig rättsstat, den förmodligen bär drag av båda inriktningar. Det är kanske till och med så att det som gör den defensiva inriktningen närmast utopisk, är dess oförmåga att inte bära drag av den offensiva inriktningen. Även om det inte är möjligt att fullt ut sätta etiketter på stater utifrån dessa inriktningar och modeller så fyller de en annan funktion; att istället kunna tala om vilka drag från vilken inriktning som en stat bär och också då analysera vilken eventuell straff- och kriminalpolitisk kurs staten har.

Inledningsvis bör något ytterligare sägas om den i sammanhanget så viktiga repressionsnivån. *Lernestedt* beskriver den ökade repressionsnivån som ibland knappt synlig. Små ”korrigeringar” kan separata bortförklaras endast som finjusteringar. Det är bara när de små finjusteringarna studeras tillsammans som den totala repressionen syns (eller ”trycket” som *Lernestedt* benämner det). Samhällets straffrättsliga ambition kan övergripande beskrivas som en vilja att täppa igen luckor eller hål i straffrättens regelverk. Repressionsbenägenheten motiveras t.ex. med att ondskan ständigt ökar och att något därför måste göras. Luckorna eller hålen sägs inte sällan vara stötande eller otillfredsställande och ideologier formas och böjs till för att passa målen.⁹⁹ Olika skäl ges en relativ vikt med avvägning av vad som behövs för att vågskålen ska väga över till förmån för den mer repressiva lösningen.¹⁰⁰

⁹⁷ Greve (2004), s. 35f.

⁹⁸ Kyvsgaard (1999), s. 48 och Lernestedt (2003), s. 92.

⁹⁹ Lernestedt (2009), s. 125ff.

¹⁰⁰ Lernestedt (2009), s. 127.

Om dagens kriminalpolitiska debatt anför *Träskman* följande. Samtalet förs framförallt med fokus på att bekämpa brottsligheten istället för rationell brottskontroll. Behovet är att skapa en mer repressiv kontroll och uppnå hårdare tag mot brottslingarna för att uppnå en större effektivitet. Träskman betecknar därför dagens kriminalpolitiska debatt som ett utslag av en starkt straffixerad populism.

Träskman anför vidare att den uppfattning som under lång tid har varit ledande i Norden, är att straffrätten främst syftar till att skydda enskilda mot maktmissbruk. Det gäller både missbruk av statlig makt, överdriven repression i såväl lagliga som olagliga former och mot missbruk av informell privat makt. Denna uppfattning har dock fått ge vika för en uppfattning om straffrätten som en lösning av samhällsliga problem. Att straffrätten anses lösa samhällsliga problem leder lätt till en förenklad populistisk inställning till straffrätten och straffrättens möjligheter:

Den skapar en övertro till betydelsen av kriminalisering, uppkriminalisering, skärpt straffpraxis etc. Den ger därigenom upphov till att man stiftar lagar som i verkligheten bara har en symbolisk betydelse och den ger upphov till frustration bland allmänheten på grund av att den inte blir effektiv.¹⁰¹

Slettan behandlar den s.k. överkriminaliseringen. Han beskriver ett straffrättspolitiskt klimat där det ständigt ropas på mer straff och där till och med justitiedepartementet går ut och varnar för en straffrättslig inflation. En sådan överkriminalisering trivialiserar straffrätten och undergräver respekten för straffet som sanktion.¹⁰² I samma diskussion inkluderar *Slettan* även symbolisk lagstiftning och ser det som ett klart missbruk av straffrätten. Ur det straffrättspolitiska perspektivet beskriver *Slettan* sina tankar som kompatibla med den defensiva modellen. Det verkliga straffrättsklimatet ser dock annorlunda ut och kan snarast beskrivas som en offensiv inriktning. Strafflagstiftning är alltid en politisk process och det är viktigare för politiker att tillfredsställa väljare än straffrättslärd. Det är också, enligt *Slettan*, anledningen till att vi idag har en straffrättsinflation.¹⁰³

Från ett lite annat perspektiv beskriver *Tham* den svenska kriminalpolitiska utvecklingen. Den svenska kriminalpolitiken var internationellt uppmärksam under 1960- och 70-talen. Experter och politiker från hela världen kom för att studera den relativt öppna svenska kriminalvården. Idag är det kriminalpolitiska klimatet annorlunda - strafflagstiftningen har expanderat, lagen som reglerar livet för intagna har successivt skärpts och benådningen av antalet livstidsfångar har halverats.¹⁰⁴ *Tham* förklarar delvis denna utveckling med hänvisning till det socialdemokratiska partiets förändring i frågan om brott och straff:

Projektet att hålla samman medborgarna i ett samhälle blir – medvetet eller omedvetet – ett projekt för vänstern och socialdemokratin. Detta projekt är

¹⁰¹ Träskman (2008/09), s. 514.

¹⁰² Slettan (2002), s. 569.

¹⁰³ Slettan (2002), s. 582.

¹⁰⁴ Tham (1999), s. 97.

tydligt i Sverige mot slutet av 1900-talet och påverkar också tolkningen av förändringen av den socialdemokratiska kriminalpolitiken under 80-talet. Den framstår nu inte enbart som en motvillig och tillfällig anpassning till samhällsklimatet och trycket från den politiska oppositionen. Utvecklingen under 80-talet förebådade en förändrad socialdemokratisk förståelse av brott och missbruk. Avvikelsen blir ett hot mot det gemensamma. Samförståndet och integrationen måste återupprättas. Detta framträder i det allt tydligare acceptandet av 'left realism', rädslan för ökad brottslighet, den tilltagande ambitionen att skapa 'ett narkotikafritt samhälle' och att ingripa mot alla typer av sociala problem, tendensen till symbolisk lagstiftning och tilltron till nolltolerans som disciplineringsinstrument på en hårdnande marknad. Förskjutningen av kriminalpolitiken sker i takt med välfärdsstatens tillbakagång och en socialdemokratisk väljarkår som förlorar mak, status och optimism. I denna krissituation tycks ordningens problem växa sig allt starkare.¹⁰⁵

Kyvsgaard anser att det finns både positiva och negativa tecken i den framtida kriminalpolitiken. Som positiva tecken framför *Kyvsgaard* t.ex. konfliktråd och allehanda nya behandlingsformer. De negativa tecknen kan främst komma att visa sig genom en mer offensiv kriminalpolitik "i den Jareborgska betydelsen". *Kyvsgaard* finner att det i första hand är två omständigheter som kan få betydelse för att det i framtiden kommer att föras en mer offensiv kriminalpolitik: att det kriminalpolitiska området i allt högre grad blir politiskt och en stärkt brottsofferrörelse.¹⁰⁶

Kriminalpolitiken var under många år ett område främst för tjänstemän och jämförelsevis utan en stor roll i den politiska sfären. Kriminalpolitiken har därför fått utveckla sig i lugn och ro utifrån en defensiv humanistisk tradition. Detta gäller inte endast Danmark. Även i andra länder har kriminalpolitiken allt mer blivit en politisk fråga. Kriminalpolitiken har blivit ett viktigt inslag i valrörelser och omgärdats av politiska markeringar. På den politiska högerkanten har kriminalpolitiken fått spela en viss symbolisk betydelse men inte haft någon realpolitisk verkan, eftersom det inte funnits någon majoritet bakom förslagen. *Kyvsgaard* anser, precis som *Tham*, att en viktig förklaring till den kriminalpolitiska utvecklingen är att det danska Socialdemokratiet fört upp kriminalpolitiken på dagordningen. Det har både indirekt och direkt haft betydelse för straffskärpningar som skett på våldsområdet.¹⁰⁷

Balvig beskriver den kriminalpolitiska utvecklingen som ett paradigmskifte. Paradigmskiftet började för ungefär 30 år sedan och kan ses som en internationell trend. Föregångare är givetvis USA, genom bl.a. Reagan-administrationen. Paradigmskiftet innebär en övergång från en syn på straffet som något nyttigt och allmänpreventivt, till att endast sända signaler, vara repressivt och ge uttryck för hämnd. Paradigmskiftet beror främst på tre faktorer: välfärdsstatens kris (främst att välfärdsstaten inte lyckats med uppgiften att minska brottslighet och att verktygen, straff och behandling, inte fungerat så som önskat), alienation (vi träffar fler och fler främlingar, vilket

¹⁰⁵ *Tham* (1999), s. 113f. För ytterligare beskrivning av svensk kriminalpolitisk utveckling, se *Tham* (1995).

¹⁰⁶ *Kyvsgaard* (1999), s. 48f.

¹⁰⁷ *Kyvsgaard* (1999), s. 49.

intensifierar frågan om tillit. Det finns också ett ökat avstånd till sociala problem, vilket gör att kunskapen om dem också minskar. En minskad kunskap om brott och dess faktorer leder även till en ökad rädsla för problemet.) och individualisering (Ett ökat fokus på ”jaget” och ett minskat fokus på samhället. Det innebär en ökad frihet men också en ökad existentiell oro; existentiella hållpunkter som gudstro och familj har ersatts av en tilltro till polis och läkare såsom försvarare av ordning och liv). Avslutningsvis beskriver Balvig att kriminalpolitiken inte längre fokuserar på att förklara brott och straff. Det medför i sin tur att vetenskap och experter inte längre fyller samma funktion. Istället har kriminalpolitiken politiserats och ökat utrymme för politiker att synas.¹⁰⁸

Även *Victor* belyser politiseringen av kriminalpolitiken och anser att det är fråga om ett vidare fenomen. Det politiska livet har allmänt förändrats under senare år och väljarkårens politiska stabilitet har därmed minskat drastiskt. Populistiska partier har fått större inflytande och de traditionella ideologierna har förlorat i inflytande som grund för människors känsla av politisk tillhörighet. En följd av en sådan utveckling är att sådana traditionellt väsentliga värden för det statliga beslutsfattandet så som sakkunskap, saklighet och opartiskhet devalveras i betydelse. Victor anser istället att attityder och tyckanden upphöjs till rättesnören för det politiska handlandet, ofta baserade på ett anmärkningsvärt magert underlag. Inom kriminalpolitiken kommer detta till uttryck i hänvisningar till folk i allmänhet, vanligt folk eller allmänt rättsmedvetande som tillräcklig grund för förändring. Huruvida det kan vara tveksamt om ”folk i allmänhet” har de påstådda uppfattningarna, hur de har fått de här uppfattningarna eller om det finns sakliga skäl för de här uppfattningarna verkar bekymra föga.¹⁰⁹

Jag finner att det som Victor betecknar allmänt rättsmedvetande eller ”folk i allmänhet” och det som Jareborg kallar sunt förnuft inom ramen för den offensiva inriktningen, är begrepp som uppvisar många likheter. Framförallt innebär båda begreppen ett åsidosättande av sakkunskap till förmån för ett allmänt tyckande. Det finns därför anledning att kort säga något om det allmänna rättsmedvetandet, det allmänna tyckandet och det sunda förnuftet i förhållande till brott och straff.

3.2.1 Kort om det allmänna rättsmedvetandet

Träskman har givit en kort och kärnfull exposé härom. *Träskman* hänvisar till ett flertal undersökningar som visar att det allmänna rättsmedvetandet anser att brottslingar behandlas för mildt och att straffen i praktiken är alltför lindriga.¹¹⁰ Undersökningarna visar genomgående att allmänheten tycker att brottslingar behandlas för mildt och att brottsoffer inte tillräckligt tydligt tas hänsyn till. Inte endast längre fängelsestraff önskas, även mindre fri- och

¹⁰⁸ Balvig (2004), s. 173ff.

¹⁰⁹ Victor (1995), s. 76f.

¹¹⁰ *Träskman* (2008/09), s. 511. Se vidare Bondesson (2005), s. 428f och Balvig (2006). Det är dock inte, som tidigare presenterats, en given ståndpunkt. Det finns även forskning som pekar i en något annan riktning. Se t.ex. Jerre & Tham (2010).

rättigheter för intagna är en allmän åsikt.¹¹¹ I ett internationellt perspektiv drar Träskman följande slutsatser:

Det finns inte någon klar tendens över tid beträffande hur stor andel av befolkningen som önskar strängare straff. Det finns inte heller någon klar tendens mellan andelen som önskar straff och den faktiska straffnivån i landet, och det finns inte något tydligt samband mellan andelen som önskar strängare straff och den faktiska brottsutvecklingen.¹¹²

Pudelns kärna och den relevanta frågan att ställa, är vad det egentligen betyder när den allmänna opinionen kräver strängare straff. Betyder kravet på strängare straff faktiskt att den allmänna opinionen vill få strängare straff än de som idag utdöms? Inte nödvändigtvis. Den allmänna opinionen tenderar istället att bygga sin uppfattning på vad de tror vara riktigt beträffande brott och straff, en tro som långt ifrån alltid är riktig. Undersökningar visar vidare att allmänheten är övertygad om att brottsligheten ständigt ökar, att kriminaliteten blir allt grövre och brottslingarna blir allt mer onda och bestialiska – uppfattningar som klart färgar inställningen till vad som måste göras.¹¹³ Flertalet undersökningar visar också att personer som först kräver strängare straff ändrar ståndpunkt när man utvecklar problematiken och ger dem korrekt information och flera valmöjligheter; överraskande många föredrar t.ex. vård och behandling framför fängelse.¹¹⁴ Men faktum kvarstår, människor tror ofta att straffen är mildare än vad de i realiteten är och kunskapen som åsikterna byggs på är sällan objektiva, vetenskapliga eller ens säkra. Det är inte kriminologiska forskningsresultat som används för att underbygga dessa åsikter, snarare bilder som förmedlas via massmedia i bevakningen och rapporteringen av brott och straff.¹¹⁵

Träskman menar vidare att den missvisande bild av brott och straff som allmänheten har, till stor del beror på mass medias undermåliga informationsspridande av straffrättens möjligheter och begränsningar. Kunde det inte vara på sin plats med välunderbyggd, saklig och objektiv kriminaljournalistik? Vad gör massmedia för att påverka det allmänna rättsmedvetandet i en riktning som inte enbart innebär krav på strängare fängelsestraff?¹¹⁶

Träskman har även beskrivit mass medias roll i en tidigare publikation:

Dagens massmedia nöjer sig sällan med att endast återge verkligheten, men o att så objektivt som möjligt beskriva vad som skett. Som en likvärdig uppgift med denna ser man ofta uppgiften att själva skapa verkligheten, att således på egna villkor skapa det som sker. Därtill kommer att massmedia ofta genom att välja ämnen och infallsvinklar som belyser det flyktiga och kittlande skymmer verkligheten genom att det väsentliga förbigås.¹¹⁷

Kommersialiseringen av journalistiken, som är en följd av upplagekonkur-

¹¹¹ Träskman (2008/09), s. 511.

¹¹² Träskman (2008/09), s. 512.

¹¹³ Ibid. Träskman hänvisar här till Pfeiffer m.fl. (2005), s. 259.

¹¹⁴ Se t.ex. Balvig (2006).

¹¹⁵ Träskman (2008/09), s. 512f.

¹¹⁶ Träskman (2008/09), s. 515.

¹¹⁷ Träskman (1984), s. 250.

rensen, samt journalisternas kalkylerande maner [sic] att presentera sitt stoff originellt och dramatiskt leder obevekligen till en snedvridning. I sitt val av ämnen som massmedia upptar till behandling prioriterar de därför sådana som kan tänkas sälja och sådana som kan ges en dramatisk touche.¹¹⁸

Även *Lernestedt* har uttryckt oro för massmedias inflytande på straffrätten. Ett alltmer sensationslystet mediaklimat har inneburit att det korrekta återgivandet av kriminalpolitiska nyheter fått stå tillbaka för en mer sensationsökande nyhetsrapportering. Ord förlorar i värde medan lösnummer säljs, något som från ett massmedialt synsätt måste betraktas som positivt. En sådan medierapportering är då starkt bidragande till en verklighetsuppfattning som anser att mer repression är logisk och till och med nödvändig. Det är också svårt för politiker att ignorera denna hållning och politiker intar därför i princip samma position i den straffrättspolitiska och kriminalpolitiska debatten. *Lernestedt* menar att det inte endast är media som är anledningen till en sensationslysten argumentation – även politiker har egna intressen att värna - att tillfredsställa väljarkårens önskemål och förhoppningar är nämligen en mycket viktig ingrediens i det politiska livet.¹¹⁹

Avslutningsvis ska jag då försöka ge min egen syn på den straff- och kriminalpolitiska väg som jag tycker mig skönja. Det råder ingen tvekan om att ovanstående refererade författare är inne på samma spår. Repressionen ökar, kriminalisering används för att lösa samhällsproblem och att straffrätten därför har intagit en offensiv inriktning. Den offensiva inriktningen karaktäriseras bl.a. av en övertro till det sunda förnuftet, minskad rättssäkerhet och en höjd repressionsnivå. Jag menar, som bl.a. Jareborg, Tham och Kyvsgaard, att förklaringen till den offensiva inriktningen som idag kan misstänkas, beror just på en avjuridifiering¹²⁰ och politisering av straffrätten. För den svenska och danska kriminalpolitiska utvecklingen har de socialdemokratiska partiernas ökade intresse för kriminalpolitiska frågor varit avgörande. Den f.d. socialdemokratiska justitieministern Anna-Greta Leijon har till och med uttalat att hon numera inte kan se någon grundläggande skillnad mellan socialdemokratisk och borgerlig kriminalpolitik.¹²¹ Att de kriminalpolitiska frågorna lyfts upp på dagordningen har då inneburit att det funnits väljare att vinna på detta område. Hur gör man då för att vinna väljare? Lämpligtvis anpassas den kriminalpolitiska hållningen utefter vad som appellerar väljarna. Ledstjärnan för en sådan straffrättspolitik, från en politikers perspektiv, måste då vara någon form av allmänt rättsmedvetande. Det är givetvis ett besvärligt begrepp ur många synvinklar, men likaså användbart för politiker. Som jag tidigare antytt ligger tron till det allmänna rättsmedvetandet inte långt ifrån tron till det sunda förnuftet – sakkunskap och forskning får i båda fall stå tillbaka för ett allmänt tyckande.

Referenser till ett allmänt rättsmedvetande, allmänt tyckande eller sunt förnuft är, som bekant, förknippat med en rad ytterligare problem. För det första, hur vet vi egentligen vad allmänheten eller folket tycker? Och hur väl

¹¹⁸ Träskman (1984), s. 252.

¹¹⁹ *Lernestedt* (2009), s. 118f.

¹²⁰ Författarens ordval.

¹²¹ Tham (1995), s. 100.

motsvarar egentligen den straffrättsliga utvecklingen det allmänna rättsmedvetandet (om vi nu mot all förmodan kunnat fastslå något sådant)? Här pekar ju t.o.m. forskningsresultat i lite olika riktningar. Viss forskning menar att allmänheten vill ha strängare straff (Balvig och Bondeson) medan vissa menar att allmänheten nog inte alls är av en sådan uppfattning (Jerre & Tham). Det tyder, om något, på svårigheten att just bestämma den allmänna viljan och det allmänna rättsmedvetandet. Träskman är, enligt mig, rätt ute i sin analys av dessa problem. Det är för det första inte möjligt att fullt ut bestämma ett allmänt rättsmedvetande. Det är vidare, om man mot förmodan lyckas finna en allmän syn, viktigt att fråga sig vad den synen grundas på. Härom spelar givetvis media en viktig roll. Enligt mitt tycke en alltför viktig sådan. Medias inflytande över det allmänna rättsmedvetandet kommer dock inte att presenteras mer utförligt inom ramen för denna uppsats. Jag nöjer mig med att konstatera att det är problematiskt att media ofta ger en missvisande bild av straffrätten. Det är i synnerhet problematiskt när politiker grundar strafflagstiftning på en allmän syn som i sin tur grundas på sådana missvisande bilder.

4 Ett straffrättspolitiskt under eller vidunder?

Jag ska nu försöka med konststycket att ”knyta ihop säcken”. Tidigare har jag beskrivit den straffrättsliga symbollagstiftningens komponenter och straffrättspolitikens grunder. Det är nu dags att koppla dessa trådar samman.

Symbollagstiftningens främsta problem är att den inte klarar av att lösa den uppgift som den är satt till världen för att lösa. Den är således ineffektiv, verkningslös och ett icke-adekvat medel för lösningen av ett visst problem. Till det måste också läggas dolda syften och dolda funktioner – oftast att politiker vill framstå som handlingskraftiga o.s.v. Ett nyckelord i sammanhanget är effektivitet och verkningar, ord som också känns igen från den offensiva inriktningen. Ett krav för den offensiva inriktningen är ju t.ex. att den (utifrån sina egna utgångspunkter) är effektiv i sin brottsbekämpning och att den är målrationell. Vad innebär då dessa krav på effektivitet och målluppfyllelse?

För det första så är kravet på effektivitet och målluppfyllelse, enligt mig, ett tecken på att straffrätten har en offensiv inriktning. Vi hade kanske inte ens diskuterat symbollagstiftning i ett genomgående defensivt straffrättsklimat. Att vi alltså ställer krav på strafflagstiftningen, att den ska vara effektiv, målluppfyllande och lösa problem vid äventyr av att annars betecknas symbollagstiftning, innebär att vi betraktar straffrätten som en lösning på samhällsproblem och att vi då rör oss i en offensiv straffrättspolitisk inriktning. På så sätt säger det faktum att vi ens diskuterar straffrättslig symbollagstiftning något om det straffrättspolitiska klimatet och vi kan, med hjälp av symbollagstiftningsanalysen, lära oss något om detta klimat.¹²² Men i ett offensivt straffrättsklimat är symbollagstiftningen inte legitim eftersom den inte är effektiv eller målluppfyllande. Utifrån det offensiva synsättet måste därför symbollagstiftning uppfattas som ett misslyckande, ett straffrättspolitiskt vidunder. Detta sammanfaller också med Hassemers analys, att symbollagstiftning är ett krisfenomen hos den effekt- och följdorienterade, moderna straffrätten.¹²³

Innebär då detta att symbollagstiftningen inte är klandervärd utifrån den defensiva modellen? Svaret är otvivelaktigt nej. Först och främst värnar den defensiva modellen om en relativt låg repressionsnivå, *ultima ratio regis* och att straffrätten inte ska användas som en lösning på samhälleliga problem. Symbollagstiftningen å sin sida innebär verkningslösa lagar som sägs reagera mot samhälleliga problem och torde därför stå i direkt motsättning till t.ex. *ultima ratio regis*. Fenomenet torde också ofta innebära en höjd repressionsnivå. Det finns dock ytterligare problem med symbollagstiftning ur ett defensivt perspektiv. Den defensiva modellens övergripande syfte är att för-

¹²² Hassemer (2001), s. 1019.

¹²³ Hassemer (1989), s. 556.

hindra maktmissbruk, att skydda enskilda människor mot politikernas och myndigheters maktmissbruk. Jag menar att symbollagstiftningen innebär ett sådant maktmissbruk. Om politiker kan sägas ha en lagstiftningsuppgift och missköter den genom verkningslös och vilseledande lagstiftning, måste det betraktas som maktmissbruk. I ett större sammanhang kan det då också sägas att politiker missbrukar samhällets förtroende. Det är också givet att den främsta förloraren i ett straffixerat, populistiskt samhälle är medborgarna och samhället i stort. Även utifrån den defensiva inriktningen måste således symbollagstiftning uppfattas som ett vidunder.

Jag kan då konstatera att symbollagstiftning är att anse som ett vidunder enligt båda straffrättspolitiska inriktningarna. Om vi sluter oss till att symbollagstiftning ökar och att vi straffrättspolitiskt rör oss i en offensiv inriktning, så måste vi hitta en förklaring därtill. Jag tror, precis som Kyvsgaard och Tham m.fl., att en ökad politisering av straffrätten är den viktigaste förklaringen till ett offensivt straffrättsklimat, där också symbollagstiftning kan frodas. Det är alltså politiseringen av straff- och kriminalpolitiken som dels givit oss en offensiv inriktning men också bidragit till ökad användning av symbollagstiftning. Symbollagstiftning är därför dels att anse som ett tecken på en politisering av kriminalpolitiken. Enligt min mening är symbollagstiftning emellertid också en bidragande faktor till politiseringen och den offensiva inriktningen - symbollagstiftning kan ju nämligen också ses som ett verktyg (kanske också det främsta) för politiker för att ”visa att något görs mot brottsligheten”. Symbollagstiftningen är således inte endast ett symptom på en offensiv straffrättspolitik, det är även en förklaring till det.

Det bör här understrykas att det naturligtvis är bra att straff- och kriminalpolitiska frågor förs fram i offentlighetens ljus och att frågorna blir föremål för debatt och diskussion. Det måste dock göras utifrån sakkunskap och saktighet, inte för att vinna enkla politiska poäng. En kriminalpolitisk debatt som endast har röstfiske som mål riskerar nämligen, i ett längre perspektiv, att äventyra trovärdigheten till hela straffrätten.

Nu ska säcken vara något sålunda ihopknuten och läsaren står förhoppningsvis inte kvar med några lösa trådar. Innan jag släpper läsaren fri vill jag bara, för en sista gång, understryka några saker. Symbolisk strafflagstiftning är inte någon matematisk formel eller något som finns ett facit på. Det är snarare en misstanke om ett fenomen. Likaså är straffrätts- och kriminalpolitik ibland oprecis och öppet för diskussion. Diskussionen som jag har fört i denna uppsats är ett exempel på hur man kan närma sig ämnet straffrättspolitik och symbollagstiftning. Min förhoppning är att uppsatsen har givit läsaren uppslag till reflektion, så att läsaren själv har möjlighet att angripa fenomenet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*

Prop. 1997/98:55, *Kvinnofrid.*

SOU 1992:61, *Ett reformerat åklagarväsende.*

SOU 2008:85, *Straff i proportion till brottets allvar.*

Litteratur

Abrahamsson, Olle, "Lagstiftningspolitiken i den nationella lagberedningen", I: *Svensk Juristtidning* 2003, s. 1-17
[Cit. Abrahamsson (2003)]

Aubert, Vilhelm, *Om straffens sosiale funksjon*, Akad. forl., Oslo, 1954
[Cit. Aubert (1954)]

Balvig, Flemming, "When Law and Order Returned to Denmark". I: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 5 2004, s. 167-187
[Cit. Balvig (2004)]

Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2. uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2003
[Cit. Bogdan (2003)]

Bondeson, Ulla V., "Perceptions of Criminal Policy in Scandinavia". I: Bondeson, Ulla V. (red.), *Crime and justice in Scandinavia*, Thomson, København, 2005
[Cit. Bondeson (2005)]

Borgeke, Martin, Reimer, Stefan, Ulväng, Magnus & Reimer, Stefan, "Straffvärdebedömningen av allvarliga våldsbrott". I: *Svensk Juristtidning* 2011, s. 71-81
[Cit. Borgeke m.fl. (2011)]

Durkheim, Émile, *Durkheim and the law*, Robertson, Oxford, 1983
[Cit. Durkheim (1983)]

Elholm, Tomas, "Rimer signal på kriminal? – Om symbol- og signallovgivning i dansk kriminalpolitisk perspektiv". I: Andersson, Ulrika, Wong, Christoffer & Örnemark Hansen, Helén (red.), *Festskrift till Per Ole Träskman*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2011, s. 166-178
[Cit. Elholm (2011)]

Fairchild, Erika & Dammer, Harry R., *Comparative criminal justice systems*, 2. uppl., Wadsworth/Thomson Learning, Belmont, 2000
[Cit. Fairchild (2000)]

Foster, Nigel & Sule, Satish, *German legal system and laws*, 4. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2010
[Cit. Foster & Sule (2010)]

Greve, Vagn, *Det strafferetlige ansvar*, 2. uppl., Jurist- og Økonomforbundet, København, 2004
[Cit. Greve (2004)]

Gusfield, Joseph R., "Moral Passage: The Symbolic Process in Public Designations of Deviance". I: *Social Problems*, Vol. 15 No. 2 1967, s. 175-188
[Gusfield (1967)]

Gusfield, Joseph R., *Symbolic crusade: status politics and the American temperance movement*, 2. uppl., University of Illinois Press, Urbana, 1986
[Cit. Gusfield (1986)]

Hassemer, Winfried, "Symbolisches Strafrecht und Rechtsgüterschutz". I: *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 1989, s. 553-559
[Cit. Hassemer (1989)]

Hassemer, Winfried, "Das Symbolische am symbolischen Strafrecht". I: Schünemann, Bernd (red.), *Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001*, de Gruyter, Berlin, 2001, s. 1001-1020
[Cit. Hassemer (2001)]

Havansi, Erkki & Koskinen, Pekka, *Finlands straff- och processrätt en introduktion*, 2. uppl., Juristförbundet, Helsinki, 2002
[Cit. Havansi & Koskinen (2002)]

Jareborg, Nils, *Straffrättens gärningslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995
[Cit. Jareborg (1995a)]

Jareborg, Nils, "Vilken sorts straffrätt vill vi ha? – Om defensiv och offensiv straffrättspolitik". I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 19-37
[Cit. Jareborg, (1995b)]

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001
[Cit. Jareborg (2001)]

Jareborg, Nils, "Kriminalisering som ultima ratio regis?". I: *Inkast i straffområdet*, Iustus, Uppsala, 2006, s. 29-46
[Cit. Jareborg (2006)]

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 3. bearb. och uppdaterade uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010
[Cit. Jareborg & Zila (2010)]

Jönsson, Sverker, "Att kommunicera straffhot och straffrättsligt klander – eller In space no one can hear you scream". I: I: Andersson, Ulrika, Wong, Christoffer & Örnemark Hansen, Helén (red.), *Festskrift till Per Ole Träskman*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2011, s. 265-271
[Cit. Jönsson (2011)]

Kyvsgaard, Britta, "Motsättningarnas kriminalpolitik - pendling mellan defensiv och offensiv modell". I: Hillborg, Ia (red.), *8 reflektioner om kriminalpolitik: antologi*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 1999, s. 37-54
[Cit. Kyvsgaard (1999)]

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 5., [uppdaterade och omarb.] uppl., Institutet för bank- och affärsjuridik (IBA), Uppsala, 2010
[Cit. Lehrberg (2006)]

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Uppsala, 2003
[Cit. Lernestedt (2003)]

Lernestedt, Claes, "Upplösta kroppar, upplösta sinnen: medverkansläran och bortom". I: Asp, Petter, Lernestedt, Claes & Ulväng, Magnus, *Katedralen: tre texter om straffrätt*, Iustus, Uppsala, 2009, s. 49-147
[Cit. Lernestedt (2009)]

Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten*, Iustus, Uppsala, 2010
[Cit. Lernestedt (2010)]

Lindgren, Sven-Åke, *Om brott och straff: från sociologins klassiker till modern kriminologi*, Studentlitteratur, Lund, 1998
[Cit. Lindgren (1998)]

Marion, Nancy E., Oliver Willard M., "Budgets, Institutions, and Change: Criminal Justice Policy in America". I: *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 17 No. 4 2006, s. 451-467
[Cit. Marion & Oliver (2006)]

Marion, Nancy E., Oliver Willard M., "Political Party Platforms: Symbolic Politics and Criminal Justice Policy". I: *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 19 No. 4 2008, s. 397-413
[Cit. Marion & Oliver (2008)]

Marion, Nancy E., Oliver Willard M., "Symbolic Politics, Criminal Justice Policy, and Third Political Party Platforms". I: *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 21 No. 4 2010, s. 476-499
[Cit. Marion & Oliver (2010)]

Mathiesen, Thomas, *Rätten i samhället: en introduktion till rättsociologin*, Studentlitteratur, Lund, 2005
[Cit. Mathiesen (2005)]

Pfeiffer, Christian, Windzio, Michael, Kleimann, Matthias, "Media Use and its Impacts on Crime Perception, Sentencing Attitudes and Crime Policy". I: *European Journal of Criminology*, Vol. 2 (3) No. 3 2005, s. 259-285
[Cit. Pfeiffer m.fl. (2005)]

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, 2. uppdaterade och utök. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009
[Cit. Sarnecki (2009)]

Slettan, Svein, "Hva bør straffes?". I: Asp, Petter, Herlitz, Carl Erik & Holmqvist, Lena (red.), *Flores juris et legum: festskrift till Nils Jareborg*, Iustus, Uppsala, 2002, s. 567-582
[Cit. Slettan (2002)]

Stolz, Barbara A., "Congress and capital punishment: An exercise in symbolic politics". I: *Law & Policy*, Vol. 5 No. 2. 1983, s. 157-180
[Cit. Stolz (1983)]

Stolz Barbara A., "Interpreting the U.S. Human Trafficking Debate Through the Lens of Symbolic Politics". I: *Law & Policy*, Vol. 29 No. 3 2007, s. 311-338
[Cit. Stolz (2007)]

Tham, Henrik, "Från behandling till straffvärde: kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat". I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 78-109
[Cit. Tham (1995)]

Tham, Henrik, "Lag & ordning som vänsterprojekt?". I: Hillborg, Ia (red.), *8 reflektioner om kriminalpolitik: antologi*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 1999, s. 97-117
[Cit. Tham (1999)]

Träskman, Per Ole, ”Den allmänna opinionen, massmedia och rättssäkerheten”, *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1984, s. 249-264.
[Cit. Träskman (1984)]

Träskman, Per Ole, ”Vem är kriminalpolitikens nyckelperson: brottslingen, brottsoffret eller ”jag” själv?”. I: *Juridisk Tidsskrift* Nr. 3 2008/09, s. 497-515
[Cit. Träskman (2008/09)]

Victor, Dag, ”Politik och straffsystem – ett drama under utveckling”. I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 57-77
[Cit. Victor (1995)]

Voss, Monika, *Symbolische Gesetzgebung: Fragen zur Rationalität von Strafgesetzgebungsakten*, VLG Rolf Gremer, Ebelsbach, 1989
[Cit. Voss (1989)]

Elektroniska källor

Ask, Beatrice, Berg, Ulf, Gunnarsson, Rolf, Forslund, Partik, ”Skärpt straff för grova brott”. Hämtad (2012-04-04) från http://www.moderat.se/web/Nyheter_1786.aspx.

Balvig, Fleming, ”Danskernes syn på straf”, Advokatsamfundet, 2006. Hämtad (2012-05-01) från http://www.nsfk.org/Portals/0/Archive/Hovedrapport_final_fra_advokatsamfundet.pdf
[Cit. Balvig (2006)]

Jerre, Kristina & Tham, Henrik, *Svenskarnas syn på straff [Elektronisk resurs]*, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm, 2010. Hämtad (2012-04-10) från: http://www.criminology.su.se/content/1/c6/02/14/71/Svenskarnas_syn_pa_straff.pdf
[Cit. Jerre & Tham (2010)]

Tham, Henrik, Jerre, Kristina, ”Krav på skärpta straff saknar stöd hos folket”. Hämtad (2012-04-03) från <http://www.dn.se/debatt/krav-pa-skarpta-straff-saknar-stod-hos-folket?rm=print>

TT, ”Regeringen vill ha hårdare straff”. Hämtad (2012-04-04) från http://svt.se/2.22620/1.1865766/regeringen_vill_ha_hardare_straff?lid=senasteNytt_1765014

Rättsfallsförteckning

NJA 2011 s. 89